БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ИЮНЬ 11 вторник № 137 (5541).

Өртээ 2 көп.

Чөвүлел хурал доозулган

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ныҢ корреспондентизи). СЭКП ТК-ныҢ РСФСР талазы-биле Бюрозунуң болгаш республиканыҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чыыылдырганы, көдээ ортумак школаларыҢ өвереникчилериниҢ бүдүрүлге өвредилгезиниҢ айтырыгларыныҢ талазы-биле Бүгү-россий чөвүлел хуралы июнь 8-те доозулган. Үш хүннүҢ дургузунда башкылар, көдээ ажыл-агыйныҢ тускай эртемниглери, партия, совет болгаш комсомол ажылдакчылары күш-ажыл-биле өвредилгени холбаштырарыныҢ дугайында боттарыныҢ дуржулгазын солушпушаан, көдээ школалар коммунизмниҢ идепкейлиг тургузукчуларын, колхозтар болгаш совхозтарга бедик мергежилдиг база бүгү талазы-биле эртем-билиглиг специалистерни канчаар белетиеп турарын чугаалап турганнар.

Июньнуң 9-түн хүнүнде чөвүлел хуралдыҢ киржикчилери Алдыы ПовольжениҢ көдээ школаларынга, өвереникчилер бригадаларынга, школа чаныныҢ дуржулга участоктарынга, машиноведения, биология, физика, химия эртемнериниҢ өвредилге кабинеттеринге чораанар. Волгоград областыҢ школаларында бүдүрүлге өвредилгезиниҢ дуржулгазынга бедик үнелээшкинни бергеннер.

Июнь 8-те болган чөвүлел хуралга Ростов областыҢ Самарск ортумак школазыныҢ башкызы В. К. Косенко. «Аныяк гвардия» колхозтуҢ даргазы М. П. Моисеев, Татар АССР-де ПартияныҢ XXII съездизи аттыг колхозтуҢ партком секретары З. З. Азизов, Новгород облкүүскомунуҢ даргазыныҢ ораланчызы П. М. Глабай болгаш оон-даа өскелер санал берип чүве чугаалаан.

Ораторлар болза көдээ школаларныҢ өвереникчилери көдээ ажыл-агый техниказын өврениринге база үүштер болгаш мал ажылыныҢ талазы-биле билиглерни шиңгээдип алырынга улуг сонуургалын илередип турар дээрзин онзалап демдеглээннер. Өвереникчилер машиналарны эки башкарып, дуржулгалыг специалистерниҢ удуртулгазы-биле бедик дүжүттү өстүрүп, фермаларга малды мергежилдии-биле ажаап турар. УругларныҢ бүдүрүлге өвредилгезиниҢ дугайында колхоз болгаш совхоз бүрүзү доктаамал сагыш салыр ужурлуг дээрзиниҢ дугайында санал бергеннер чугаалап турганнар. Көдээ ажыл-агый машиналарыныҢ болгаш өске-даа эртемнериҢ талазы-биле эң эки өвредилге номнарын чоонку үеде чогаадып кылырының, программаны зде көөрүнүҢ база школаларга дески билиглиг тускай эртемниглерни белетиээриниҢ эргежок чугулазыныҢ дугайында айтырыгны база тургузуп турган.

Чөвүлел хуралга РСФСР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ даргазыныҢ ораланчызы В. И. Кочемасов чүве чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ныҢ Бирги Секретары, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Н. С. Хрущевка чагааны хуралдыҢ киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

РеспубликаныҢ хойжуларынга дүк кыргылдазы эң хайыышкынныг ажыл-иштиҢ үезин. Ынчангаш партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары бо ажылды эрттиреринче эң шыҢгыы кичээнгей салыр ужурлуг. РеспубликаныҢ хойжулары бо чылын күрүнеге 2000 тоина дүк садарын хүлээнненнер.

Ынчалза-даа республиканыҢ дыка хөй ажыл-агыйларында удуртукчулар, тускай эртемниглер-даа организас талазы-биле четпес чоруун, а ол ышкаш боттарыныҢ-на ажыл кылбаанын хой дүгү амдаа хөөревээн, агаарныҢ байдалы соок-тур, кыргылда агрегаттарыныҢ артык кезектери чедишпес-тир деп чылдак-биле агартынарын ораладжып турары хой кыргылдазыныҢ талазы-биле ажылдардан илереп эгелээн.

Бир хүннүҢ дургузунда Чөөн-Хемчик районнуҢ ажыл-агыйларынга үүгле 1300 баш хойларны кыргып турар болгаш бир хойдан кыргаан дүк 1,1 килограмм, Каа-Хем районда — үүгле 1,4 килограмм болуп турар. Оон-даа дора байдал Бии-Хем районда. Ында хой кыргыырын соксаткандан бээр ам үш хонган. Ол ышкаш Каа-Хем парткомунуҢ секретары эш Аракчаа хойну ам-даа он хонук дургузунда кыргывас деп айтыышкын берген. Ол үүү чүвеге үндезилээш ындыг айтыышкын бергени билдинмес.

Бии-Хем, Улуг-Хем районнарыҢ ажыл-агыйларында кыргыза чогуур хойларыҢ саныын ам-даа тодаратпаан, билдинмес болуп турар. Ынчангаш чамдык ажыл-агыйларны санаваска, ол районнарга хой кыргыырын организастаарын ёзулуг белеткеввээни бо барымдаадан көстүп турар-дыр.

Бүгү хемчеглерни ап турган мурнакчы дуржулганы ажыглаары дээрге ажыл-агыйларыҢ удуртукчуларыныҢ эң чугула хүлээлгези болур. БистиҢ республикага оренбург аргазы-биле хойну кыргып эгелээр дээнден бээр ам үш чыл чеде берген, ынчалза-даа хойларны ам-даа эрги ёзу-биле кыргын турарын айтыр херек. «Тээли» совхозтуҢ механиги эш Шабалин хойну чаа арга-биле кыргыырын өөренип алыр дээш 1961 чылда Оренбургка чорааш келген. Ынчалза-даа ол ажыл-агыйда үүгле оренбург аргазы-биле кыргывайын турар эвес, харын-даа кыргыкчыларны безин амдыгаа чедир өөредип чадашкан.

Чөөн-ХемчиктиҢ девискээр аайы-биле колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниҢ даянылга-көргүзүглүг ажыл-агыйы — «ҮТКА 25 чылы» совхозка кыргыкчылар өөредир семинарны эрттирген, ол совхозтуҢ директору эш Стихарев бистиҢ кыргыкчыларывыс оренбург арга-биле ажылдап билир улус чүве деп чыллдаганнаш, совхозтуҢ кыргыкчыларын өске кижилерни өөредир кылдыр тускайлап бербээн, а херек кырында ооҢ кыргыкчылары эрги арга-биле хой кыргыдып турар болганнар. Ол даянылга-көргүзүглүг ажыл-агыйныҢ көргүзер үүлдери херек кырында чок болган. Ынчан эш Стихарев семинарны эрттиреринге дузалаваан болгаш кыргын өөрениринге үүгле 70 хойну арай боорда үзүп берген.

«Элегес» болгаш «Өөк» совхозтар (кол зоотехниктер эштер Зверева болгаш Сметанина) олар хой кыргыырынга багай эвес белеткенген, ынчалза-даа олар оренбург арганы нептередиринче чогуур сагыш салбайн турар.

Кыргылда-биле кады дүктү ацылаарын, тырый бастырып саваларын болгаш белеткел черлеринче чүдүрүп чорударын боттуг организастаары эргежок чугула. Дыка хөй колхозтар, совхозтар белеткел черлеринче хирлиг-чамныг дүктү чүдүрүп чорудуп, доктаатынган дүрүмнерни сагывайн турарын чамдык барымдаалар көргүзүп турар. Күрүнеге дүк садарыныҢ талазы-биле чылдыҢ баштайгы чартыныҢ планы үстүрүнге чыгап келген. Июнь 10-га чедир ооҢ күүселдезин үүгле 5 хуу болган. Мындыг дүвүрээзининг байдалды шыдажып көрүп олуруп черле болбас.

Хой кыргылдазын чорударынга таарымчалыг хуусаа келген. КыргылданыҢ чорудулгазын тода организастаарынга харысалгалыг болур, ооҢ оренбург аргазын нептередиринче, дүктү камгалаарынче, ооҢ шынарын ылаптыг тодаргайлаарынче болгаш дүктү белеткел черлеринче өй-шаанда чорударынче оиза кичээнгей салыр херек.

* * *

Амгы үеде республиканыҢ колхозтарыныҢ болгаш совхозтарыныҢ хой кезин кукуруза болгаш чигир свёклазынын тарылгазын доозупканда ховуларныҢ ажыл-ишчилериниҢ кол кичээнгейи одуругларыныҢ аразын сайзырадыр культураларныҢ ажаалдазынче угланган турар ужурлуг.

Республикада ам-даа дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар илииртээшкинче эгелеп кирбээн. Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниҢ ажыл-агыйларында кукуруза-даа, свёкла-даа шөлдерин илииртевейин турар. Ындыг чорук өске-даа эргелелдериҢ ажыл-агыйларында бар.

Чамдык районнар кукуруза тарылгазын амга чедир доосаан. Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниҢ ажыл-агыйлары болгаш Чөөн-Хемчик район хамыктыҢ соонда чорбушаан. Өвүр район кукуруза тарыырыныҢ планын үүгле 68,2 хуу күүсеткен.

Картофель тарыырының планын үүгле Таңды районнуҢ ажыл-агыйлары күүсеткен. Чөөн-Хемчик районнуҢ ажыл-агыйлары картофель тарып олуртурун доозар чыгай берген.

Аъш-чемниҢ ол үнелиг культуразын тарып олуртурунуҢ талазы-биле Тес-Хем районнуҢ ажыл-агыйлары хожудап турар. Ында ону тарыырының планы үүгле 56,1 хуу күүсеттинген.

ХовуларныҢ ажыл-ишчилери! Эки ажылдап кылдынган ховулар бедик дүжүттүҢ үндезини дээрзин утпаңар. Тарылгаларны эки ажаар талазы-бле агротехниктиг бүгү аргаларны боттандырбышаан, одуругларыныҢ аразын сайзырадыр культураларны өстүрүп көөдедиринге таарымчалыг байдалды тургузаалыңар.

Партия-күрүне контролюнун комитединде

Буруулугларга хемчег көргүскен

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ болгаш СЭКП обкомунуҢ партия-күрүне контролюнуҢ КомитединиҢ хуралы болуп эрткен. РеспубликаныҢ бүдүрүлгелеринде, колхозтарында болгаш совхозтарында дерилгелерни болгаш машиналарны четпес ажыглап турарының айтырыын анаа чугаалажып көрген.

Эң-не үнелиг, металл болбаазырадыр станоктарны, тудуг техниказын, тракторларны, автомобильдерни, көдээ ажыл-агый машиналарын болгаш өске-даа дериишкиннерни хөй-хөй тудугларда, бүдүрүлгелерде, организацияларда; колхозтарда болгаш совхозтарда чыл-чылы-биле ажыглавайн турарын чоруткан массалыг хынала көргүскен. Чижээ, үүгле чаңгыс дуржулга станциязында безин 32 муҢ ажыг рубльдиҢ техниказын ажыглавайн турар. Ылаңгыя Коммунал ажыл-агый министерствозунуҢ АТК-зында хөй дериишкиннер болгаш техника ажыглаттынмайн турар. МашиналарныҢ кезектерин адырып алыр, оларны кадагалаарын тоомча чок көөр чоруктарныҢ фактылары амдаа бар болуп турар.

Кол фондуларны ажыглал чок чыттырар күрүнеге удур практиканы комитет шыңгыызы-биле буруу шапкан болгаш бир ай хуусаа иштинде ажыл-агый бүрүзүнге ону тодарадып көөрүн база дериишкиннерни болгаш машиналарны ажыглаарына корумчурумну тургузарын министерстволарга, ведомстволарга, эргелелдерге хүлээткен. Коммунал ажыл-агый министерствозунуҢ АТК-зыныҢ начальниги эш Вороновту техниканы эң дээре ажыглаарыныҢ хемчеглерин албааны дээш доңгуткан, күрүненин ол чугула айтырыын шиитпирлээринге коммунал ажыл-агый министриниҢ ораланчызы эш Зильберманнын кошкак чоруун айыткан.

1963 чылда улус ажыл-агый планнарын республиканыҢ бүдүрүлгелеринге, тудугларына, организацияларына, колхозтарына болгаш совхозтарына чогуур өйүнде, бүрүн чедирип турарын хынаанының түннеддериниҢ дугайында айтырыгны Комитетке чугаалажып көрген. Планнарны чедиреринiҢ хуусаларын, бүрүн болгаш шынарлыг болуурун министерстволар, ведомстволар, эргелелдер каржызы-биле хажыдын турарын демдеглээн. 1963 чылдың планныг көргүзүглерин бир неделя хуусада чедиреринге республиканыҢ Күрпланынын, министерстволарын, ведомстволарын, эргелелдериҢ, удуртукчуларынга Комитет хүлээткен.

ЗАГС-тың республика архивинге оттулар үүүлү (хөмүр дашты) дүрүм чок черге нормадан ажыр бижидип ап турганының дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажып көрген. Күрүне хөренгилерин ажыр чарыгдааны дээш 82 рубль 60 көпеекти ооҢ эргелекчизи эш Кулягинге төледир деп, Комитет докладтаан.

Чадаананың үлетпүр комбинады багай шынарлыг, үрелик бажың херектелдерин үр үенин дургузунда бүдүрүп үндүрүп келген. Ынчалза-даа ооҢ удурукчулары (директору эш Цвелев, технорук эш Вальтер) күрсадыг инспекциязының хоруушкуннары турда-ла үрей кылыр чорукту чайладырының хемчеглерин албаан болгаш ук продукцияны шынарлыг продукция кылдыр хереглекчилерге садыглавышаан.

Ол айтырыгны КомитеттиҢ хуралынга чугаалажып көрген. Үлетпүр комбинадының директору эш Цвелев хуралга олурушкаш, удурланып, партийжи эвес чоруун көргүскен. Үргүлчү багай шынарлыг бажың херектелдери үндүрүп, Күрсадыг инспекциязының дужаалын тоомчага албайн турганы дээш, а база ол ышкаш карак ажыттаар чорук кылын турганы дээш эш Цвелевти бир айның шалыны хемчээлдиг акшага торгаар деп, Комитет доктаатган. Меге саналга-фактуралар бижип турганы болгаш өртектерни контрольдавайн турганы дээш ол бүдүрүлгенин бухгалтери эш Носовту ийи неделяның ажыл төлевири хемчээлдиг акшага торгаан.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ЧЫЛДА ДҮЖҮТТҮ ИЙИ УДАА АП ТУРАР

КИЕВ. ОбластыҢ ажыл-агыйлары малга чем кылдыр тараан күзүн чажып тарыыр культураларның ажаап алыышкынын эгелээн. Таращанск, Киев-Святошинск болгаш өске-даа бүдүрүлге эргелелдериниҢ колхозтары гектар бүрүзүнден 130—150 центнер ногаан массаны ап турар.

Ол ышкаш Украинаның элээн хөй колхозтары болгаш совхозтары улаштыр ийи удаа дүжүтү алырын планнап турар. Крым областының Красногвардейск бүдүрүлге эргелелиниҢ «Улустарның найыралы» аттыг көдээ ажыл-агый артели бирги ажаап алыышкында күзүн чажып тарыыр көк-тараанның бир гектарындан-на 300 центнер ажыг ногаан массазын алган.

СУУРЛАРНЫҢ ОВУР-ХЕВИРИ ЧААРТЫНЫП ТУРАР

СМОЛЕНСК. СмоленскиниҢ дыка хөй ажылчын болгаш көдээ суурларында чаа тудуглар калбарып турар. Бүдүрүлге, культура албан черлериниҢ болгаш чуртталга бажыңнарының база электроэнергияның чаа шуҢумнарын тудуп турар. ОбластыҢ колхозтары болгаш совхозтары бо чылын капитал тудуунга 27 миллион рубльди чарыгдаар.

«Новосельский» совхозтуҢ төвү — Новое село суурга чоокта чаа-ла эрги казанак бажыңнар турган. Амгы үеде ында улуг делгем чаа бажыңнар туттунган.

Хөрзүннү сугнун үрээр чоруундан камгалаары—бүгү улустуҢ херээ

Академияның сессиязы доозулган

Көдээ ажыл-агый эртемнериниҢ В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының сессиязы чугула айтырыгны—хөрзүннү сугнун болгаш хаттың үрээр чоруу-биле демиселди дөрт хонукта чугаалажып көргениниҢ соонда, июнь 8-те бодунуҢ ажылын дооскан. ооҢ киржикчилери 70 хире илеткелдерни болгаш дынадыгларны чугаалажып көрүп, совет база даштыкы дуржулганы, черни камгалаар талазы-биле эртем чедиишкиннерин түннеп ниитижиткен, чурттуҢ кол-кол зоналарына хөрзүннү сугнун болгаш хаттың үрээр чоруунга удур демиселдің талазы-биле рекомендацияны хүлээп алган.

Республиканың бүгү комсомолчуларынга, аныяктарынга болгаш бүгү ажылчы чонунга ВЛКСМ Тыва обкомунуҢ КЫИГЫРЫЫ

Эргим эштер! Бойдус байлактарын, хамыктың мурнунда минералдыг курлавырларны үлетпүрге эң хөөү-биле ажыглаары бистиҢ чуртка коммунизм тургузарының өндүр улуг Программазында баш удур көрдүнген. Партия биле чазактың доктаамал сагыш салыышкынының болгаш кичээнгейиниҢ эмзызында ССРЭ-де чиг-эт минералдарының байлак баазазы тургустуган. Совет Эвилелинде казымал байлактарның хөй кезин шинчилеттинген курлавырының талазы-биле делегейде кол черни эллеп турар. Ынчалзажок кара болгаш оңнуг металлургияның одалга болгаш тудуг үлетпүрүнүҢ—улус ажыл-агыйының бүгү адырларының чайгылыш чок улуг өөлдези, күрүнениҢ чиг-эт минералдарының курлавырларын тургузарының негелдерни болза, чүзүн-баазын казымал байлактарның чыдып турары чаа-чаа черлерни ажыдып тыварының эргежок чугулазын бистиҢ мурнувуска тургузуп турар.

Чер иштиниҢ эртинезин чиндип тывар ажылды Совет Эвилелинде геологтарның бүдүн армиязы чорудуп турар. Тываның геологтары сөөлгү 10—15 чылдарның дургузунда улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг казымал байлактарның республикада бар элээн хөй черлерин шинчилеп ажыттышаан, Тыва АССР-ге аар үлетпүрүү хөгжүдериниҢ эге суурун салганнар.

Тыва дээрге, бистиҢ делгем Төрээн чуртувуста эгээртинмес байлактарлыг черлериҢ бирээзин. ооҢ улуг эвес девискээринге миллион-миллион чылдарның дургузунда эң-не чүзүнбаазын казымал байлактар мөөңнеттинип тывылган. МенделеевтиҢ бүгү казымал байлактар талазы-биле таблицазын барык-ла чүмү-биле долуп болуур эртинелиг бүдүмелдер тыва черниҢ иштинде бар дизе, кандыг-даа хөөрем болбас. Республика девискээриниҢ геологтуг тургузуун алыр болза, Урал, Казахстан, Алтай, Кольск чартык ортулук ышкаш, күрүнениҢ амыдыралынга чугула ужур-дузалыг эң байлак районнар-биле кончуг дөмейлешкек болуп турар.

Сибирь районнарының хөй кезин ышкаш, бистиҢ республиканың келир үези—ооҢ чериниҢ кайгамчык байлакшылдыында. Даг-руда үлетпүрүнүҢ баштайгылары—«Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарның тудуушкуну база Тывага моон соңгаар-даа туттунар чаа-чаа үлетпүрлүг хоорайлар, суурлар, автомобиль база демир орук транспорттарының оруктары, электростанциялар тудуглары шинчилеттингеп казымал байлактарның, энергетиканың курлавырларынга, хөмүр даш, өңнүг болгаш кара металлдарның, дустуҢ база химиктиг чиг-эттиҢ өске-даа хевирлериниҢ курлавырынга үндезилеттинери билдингир.

Улуг-Хем унунуҢ ховуларынга хөмүр даш шахталарының тейлери көдүрлүп үнүп, химия комбинаттарының күчүлүг хоолайлары дээрже дүндүүштелип, Тожу тайгаларының, Сеңгилең сыннарының тааланчыг ыржымы руда механизмнериниҢ диңмиттиг даажы-биле чаңгыланыр үе ам удавас келир. Ынчангаш бис Россия Федерациязының эң аныяк автономнуг республиказы—ТываныҢ бүдүрүкчү күштериниҢ шапкын чечектелиишкининиҢ үезин чурттап эртип турар-дыр бис.

Ынчалза-даа бистиҢ төрээн Тываныстың чериниҢ иштинде чажыттарның чамдыызы ам-даа четче илеретти-нмээн. Геология талазы-биле алыр болза Тываның даглары, ховулары ам-даа барык-ла хол дегдинмээн болуп артпышаан. Республика девискээриниҢ чүгле 10 хуу хирезин геологтар каксы шинчилээн болуп турар. Шинчээчи геологтарның мырыңай-ла ис баспаан черлерин ам-даа дыка хөөну санап болур.

Төрээн черивистиҢ бойдус байлактарын шинчилеп өөренириниҢ херээ чүгле геологтарның хүлээлгези эвес. Кол-кол казымал байлактарлыг черлерни, даг рудалыг бүдүн районнарны анаа кижилер—ол черлериҢ чурттакчылары тып ажыткыдааныныҢ чижектерин бистиҢ чурттуҢ девискээринге чорудуп келген геологтуг шинчилелдериҢ төөгүзү хөөну билир.

Коми аңчы Виктор Попов 1919 чылда Владимир Ильич Лениниче «кара даштың» бузундузун чоруткаы-биле Печеро хем унунуҢ хөмүр даш бассейни шинчилеттинип ажыттынган. Совет Эвилелинде шил-даш-флогопиттиҢ эң хөй курлавырлыг черин, ооҢ эң баштайгы ажылдакчызы—иви кадарчызы якут Николай ФедоровтуҢ ады-биле адаан. ЧурттуҢ чөөн талакы районнарында үш дугааргы металлургия баазазын демир рудазы-биле хандырып шыдаар, ССРЭ-де эң улуг курлавырлыг, амгы Соколов-Сарбайның даг-рудазы сайзырадыр комбинады турар, Казахстанда демир рудалыг черни Ленинчи шаңналдың лауреады, хамааты ужар үүүл флодунуҢ ужудукчузу Николай Сургуганов тыпкан. Ынчаарга бистиҢ Тывага Ак-Довуракты даг-дүгүн Барыын-ХемчиктиҢ ажылчы араттары геологтарга айтып берген, Хову-Аксының кобальт рудазын анаа-ла колхозчу Хойтпак-оол ажыдышкан, барык бүгү-ле алдын тывыштыг черлерни тыва чурттакчылар илередип тыпкан.

ЧурттуҢ бүдүрүкчү күштерин хөгжүдеринге чиг-эт минералдарының баазазын калбартырынга идиглиг, комсомолчу аныяктарның «Казымал байлактар дээш» геология талазы-биле массалыг походтары дээр Совет ЭвилелиниҢ аныяктарының кайгамчыктыг шимчээшкини, шак ындыг чогум-на улусчу, патриоттуг чаңчылдардан төрүттүнүп тывылган. Төрээн черниҢ эртинезин үжеп-чиндириниҢ херээнге аныяктарның идепкейлиг киржилгези сөөлгү каш чылдарда Ленинчи комсомолдуҢ чаа чаңчылы апарган.

Комсомолчу-аныяктарның геология талазы-биле походтарынга 1961 база 1962 чылдарда эң-не янзы-бүрү мергежилдиг кижилери—400 муҢ ажыг оолдар болгаш кыстар киришкен. Ол ийи чылдарның дургузунда ук походтарның киржикчилерин Магадан области алдын тывыжының чаа-чаа черлерин, Якутияда шил-даштың улуг курлавырлыг черин дилеп тыпкан болгаш Иркутск области демир рудазының улуг курлавырларын илереткен. Аныяк энтузиасчылар 1962 чылда казымал байлактарның 1900 чыгам черлерин тыпкан, оларның иштинден 240 хирези геология талазы-биле үнелелдиг болган.

Комсомолчу-аныяктарның геология талазы-биле массалыг походтарын организастап эрттиреринге идепкейлиг киришкени, аңаа чоруп турган, чедип алган эки көргүзүглери дээш, ол походтарның чүс-чүс киржикчилерин ВЛКСМ-ниҢ Төп Комитеди, ССРЭ-ниҢ геология талазы-биле Күрүне комитеди «Социалистиг чарыштың шылгаракчызы» деп демдектер, Хүндүлел бижиктери-биле шаңнагылаан. Казымал байлактарның чаа курлавырлыг черлерин ажыткан тустус кижилер болгаш коллективтер ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ тускай доктаалында айытканын өзүгаар эң баштайгы ажылдакчылар болур эргелиг. Тывылган байлактың курлавырларының хемчээлин болгаш үнелиин барымдаалап, оларга 2 муҢ рубль хемчээлдиг күрүне шаңналын тыпсыры доктааттынган.

Чер бүрүзүнге геологтуг походтар муҢ-муҢ оолдар, кыстарга бойдуска ынакшылдыг бүгү-ле кижилерге сонуурганчыг аян-чоруктар эң ажыктыг дыштанылга болуп, магаботту кацналдырарынга, спортту сайзырадырынга дузалаар.

Тываның эгээртинмес байлактарын шиңгээдир дизе, үүгле тускай эртемнинг геологтарның эвес, харын республиканың бүгү ажылчы чонарының, хамыктың мурнунда комсомолчуларның болгаш аныяктарның бир демниг күжениишкини херек. Төрээн черниҢ байлактарын шинчилээринге комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг эгелекчилер болган турар ужурлуг.

Казымал байлактарны болгаш чурт иштиниҢ тудуг материалдарын шинчилеп тыварынга республиканың аныяк ажылчыннарының, колхозчуларының, студентилериниҢ, пионерлериниҢ, үстүү класстарның өөреникчилериниҢ калбак киржилгезиниҢ чугула ужур-дузалын барымдаалааш, ВЛКСМ-ниҢ Тыва обкому 1963 чылдың чайынында «Казымал байлактар дээш» комсомолчу-аныяктарның геология талазы-биле массалыг походун чорудар деп шиитпирлээн. Казымал байлактарның чаа-чаа курлавырлары чыдар черлерин шинчилеп тыварынга комсомолчуларның, аныяктарның, өөреникчилериниҢ, республиканың бүгү ажылчы чонарының массалыг киржилгези дээрге, Тываның геологтуг шинчилелдерин эң үре-түүнелдиг болдурарынга, ооҢ бүдүрүкчү күштерин сайзырадырынга херектиг эгээртинмес курлавырдыр.

Тываның чериндe санап четпес курлавырларлыг эртинелериҢ бүрүн эргелиг ээлери болуп, оларны коммунизм тургузуушкунунуҢ хереэнге бараан болдурар ужурлуг бис. «Казымал байлактар дээш» походка идепкейлиг киржиринче ВЛКСМ-ниҢ Тыва обкому республиканың бүгү комсомолчуларын, аныяктарын кыйгырып тур.

Республика найысылалының, тудуп турар даг-руда комбинаттарының, Чадаана, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларының комсомолчулары болгаш аныяктары! Тываның келир үедеги үлетпүр төптери—амгы туттунуп турар тудугларга херектиг тудуг материалдарының бар черлерин дилеп тыварынга силер хөөну кылып болур силер.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайганың аныяктары!

Даг-дүгү, хром, өңнүг металлдар рудазының чыдып турар чаа-чаа черлерин илередип тывар талазы-биле геологтарга улуг дузаны чедирип шыдаар арганыг силер. Ак-Довуракты байлаан долузу-биле ажыглаар төлээде, цемент кылырынга тааржып болур дой-довуракты, чугай дажын, ооҢ чоок-кавызындан дилеп тывар херек—ынчаарда республика даг-дүгү-цемент кылыгларлыг болуп шыдаар.

Улуг-Хем, Бии-Хем районнарының көдээ комсомолчулары! СилериниҢ төрээн черлериҢер социалистиг шөлдерге херектиг чемишчидилгелер бүдүреринге эргежок чугула фосфоритер-биле ажок байлак,—оларны тывыңар!

Тес-Хем, ӨвүрнүҢ аныяк малчынары! СилериниҢ мал сёмиртип турар чайлагларыңарда кара демириниҢ өңнүг болгаш ховар металлдарның эгээртинмес курлавырлары чаштынып чыдар. СилериниҢ иштиңерден чаа-чаа сургугановтарыныҢ чедип келирин олар манап чыдарлар.

ТожунуҢ болгаш Каа-ХемниҢ аныяк аңчылары база ивижилери! СилериниҢ тайгаларыңарны, даглары-ларны геологтар шоолуг-ла шинчилеп шыдаваан. Ынчангаш силер алдынның, цинктиҢ, чес-холаныҢ болгаш тыва черниҢ өске-даа казымал байлактарының чыдып турар чаа-чаа черлерин дилеп тывар талазы-биле чуртка үнелен хаммас дузаны чедирип болур силер.

Аныяк башкылар болгаш студентилер! Чайгы дыштанылганыҢ үезинде чурттап турарыңар суурларда болгаш районнар төптеринде чурттакчы чонуҢ ортузунга геология үндезининериниҢ бөдүүн билиглерин пропагандалаары — силериниҢ дорт хүлээлгеңер ол. Мындыг пропагандага хөй тиражтарлыг үнүп турар, геологияның массалыг номнарын ажыглаар болзуңарза эки.

Ооллар болгаш кыстар! Казымал байлактар дугайында сонуурганчыг болгаш нарын эртемниҢ үндезиннерин шиңгээдиңер! Чер үүгле геологияның үндезиннерин билир кижилерге ам бодунуҢ байлак эртинезин ажыдып бээр.

Үстүү класстарның өөреникчилери болгаш пионерлер! Геологтуг походтарга киржип чорааш, силер үүгле боттарыңарның тыпкан казымал байлактарыңар-биле чуртка улуг дузаны чедирип болур эвес, харын анаа гранит даштан, сланецтен руданы ылгап билиринге өөренир силер, геологтарның сонуурганчыг амыдыралы-биле, могаг билбес ажылы-биле таныжар силер. Алызы барын, силериниҢ элээн чамдыктарыңар, Совет ЭвилелиниҢ өске областарына болуп тургулаан геология походтарының киржикчилери ышкаш, ёзулуг геологтар апаарры чадавас.

Туристер, аңчылар, балыкчылар, чайгы үеде рюкзагын чүүктеп алгаш, тайга сыннарны кезилдир аңнап, шапкын тыва хемнериҢ эриктерин дургаар балыктап чоруурунга ынак бүгү кижилер!

Ол чорааш, демириниҢ, чес-холаныҢ, коргулчуннуҢ, өңүгүн-суунуҢ, хромнуҢ, даг-дүгүнүҢ болгаш өске-даа казымал байлактарның рудазы болгу дег даштар, хаяларның чаны-биле болганчок-ла эртип болур силер. Ынчангаш орууларга көзүлген-не хаяларның, даштарның бузундуларын кичээнгейлиг хайгаарап чоруңар.

Эргим эштер! Силерге геология талазы-биле походтар төрээн черлериңер, бистиҢ Тываның бойдус байлактарын шиңгээдип өөренириниҢ ёзулуг-ла школазы болуп, сонуурганчыг аян-чорук болуру маргылдаа чок.

Геология талазы-биле поход дээрге, ол анаа-ла бир поход эвес-тир. ооҢ тускай хонук хуусаазы-даа чок. ооҢ киржикчилери—аныяктар, комсомолчулар, республиканың бүгү ажылчы чону, бойдус байлактарының чанынга шагның кайы-даа үезинде ажылдап, дыштанып турар үеде ол поход доктаамал үргүлчүлээн турар ужурлуг.

Тыпкан казымал байлактарыңарның дугайында ВЛКСМ-ниҢ обкомунче, район комитеттеринче ийикпе, азы Тываның комплексилиг геология экспедициязынче дыңнадып турурлар. ооҢ адрезі: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың № 11.

Тываның ооллар, кыстары! Комсомолчу-аныяктарның геология талазы-биле походунга идепкейлиг киржиңер! Төрээн черивистиҢ бойдус байлактарын шинчилеп өөренириниҢ походунга киришпишаан, силер республикага чиг-эт минералдарының баазазын калбартырынга, Тываның бүдүрүкчү күштерин өстүреринге улуг дузаны чедиргениңер ол болур.

ВЛКСМ-НИҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИ.

Н. С. Хрущев маршал Амерни хүлээп алган

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Н. С. Хрущев Москва чоогунда чайлаанга июнь 10-да КАР-ның президентизиниҢ ораланчызы маршал Абдель Хаким Амерни чалаан. Маршал Амерни КАР-ныҢ Москвада элчини М. М. Галеб үдеп чораан.

Каттышкан Араб Республикадан келген аалчылар июньнуҢ каан аяс хүнүн Н. С. ХрущевтүҢ өг-бүлези-биле кады эрттиргеннер. Аңаа ол ышкаш ССРЭ-ниҢ Даштыкы херектер министри А. А. Громыко база чораан.

СелгүүстээшкиниҢ сөөлүнде Н. С. Хрущев аалчыларны дүштеки чемче чалаан. СелгүүстээшкиниҢ болгаш дүштеки чемниҢ үезинде чүректиҢ ханызындан беседалар болгулаан.

Аныяк ажылчыннар Дүлүш Чечек-оол болгаш Дорта Ким республиканың Хову-Аксында чаа тудугларында шалыптыг ажылдап турарлар. Олар ийи чыл бурунгаар КрасноярскиниҢ тудуг школазын дооскаш аныяк күзел-сорук, комсомолчу ёзу-биле чеде чылдың үлүг тудугларында ажылдап турарлар. Амгы үеде олар чугай бүдүрер заводтуҢ тудуунда. Дүлүш Чечек-оол болгаш Дорта КимниҢ ажылдап турары ЧертыгашевтиҢ бригадазы май айның планын 118 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: Дүлүш Чечек-оол болгаш Дорта Ким тудуг шөлүнде.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

РСДРП-ниң II съездизиниң 60 чылынга

ИЛЬИЧИНИҢ ТУК ТУДУКЧУЛАРЫ

...Владимир Ильич Ленин стол чанында туруп алгаш чүве чугаалап турар. Бистиң партиявыс, чаа хевирнин партиязы кандыг болур ужурлугул дээрлиниң дугайын ол сорук кириишкиниг чугаалап турар. Чанында—Ильичиниң чоок эштери. Сатыжыларга кирип келди бе? Ол дээрге сураглыг чурукчу В. Виноградовтуң «РСДРП-ниң II съездизи» деп чуруу-дур. «Партияның мырыпай эгезинде» деп чыында номнуң эдезинде парлаан ол чурук—чалбышталган үректерлиг, демир дег күзел соруктуг, коммунизмниң идеяларынга чайгылыш чок шынчы кижилер дугайында рассказтарның эге кирилдеп болуп турар. Бистиң совет литераторларның бижигилээн бо улуг эвес болгаш чайыннанчак чугаалдары болза хаан чазактың үезинде канчаар-даа аажок аар берге үеде Ленин-биле кады, удуртулгазы-биле бистиң партиявыстың үндезинин салганнарның дугайын чугаалап турар.

Е. Д. Стасованың өткүт уткалыг түүлү-биле нөм эгелээн.

Номчукчуларга ол мынча деп бижип турар:

«Эргим өннүк

Номчуурга чүрекке дээп, ханы бодандырып, сеткилди хайныктырып кээр номну ажып олур сен. Эгезинде улуг эвес-даа болза, маадырлыг отрядтың тук тудукчуларының дугайында совет литераторларның бижээн шынчы рассказтарын бо номда киирген. Ол отрядты Владимир Ильич Ленин чыгган болгаш башталаан... Ол отряд чүгле чаа каттыжып турда, бис бот-бодувустуң аттарывысты безин шупту билчир, арныныс көржүп таныжар ындыг эвээш турувуста ол ленинчи отрядка кирер аас-кежик меңээ таварышкан.

Ол отряд ам Совет Эвилелинин он миллион, күштуг, тиилелгелиг ленинчи Коммунистиг партиязы кылдыр өскен...».

Партияның мырыпай эгезинде турганнарның эң баштай ужуражып келгени ышкаш кылдыр, бо номнуң тургустунганы безин кижини аажок бодандырып кээр. Инда дөртен ажыг рассказтар кирген, оларның шуптузунун дугайын канчап чугаалап четтигер боор.

Юрий Стрехинниң «Сыныш кылбас» деп чугаалын ап көрээл. Баштайгы ленинчи отрядтың төлээлекчилериниң бирээзи—Ольга Афанасьевна Варенцованы биске чугаалчы таныштырып турар. Бо хереэжен кижиге ындыг эрес-маадырлыг чорук черле кайын тывылганыл?

Ольга Афанасьевна 1888 чылдың июльда Шуяның кара бажыныңга шиитпирген хуусаазын эрттиргеш, Иваново-Вознесенскиге эвээ чаныр, келир. Хаанныг эрге-чагырга идегел чок кижи дээш аңаа башкылаар дужаал бээрин чөпшээревээн. Хуу өзүбиле башкылап тургаш, амыдыраар ужурга таварышкан. Аныяк революсчу аңаа пөс-тавычылар-биле чоок харылзаа тудуп, оларның негелде хереглелин, хомудалын, күзел-соруун ханызы-биле билгеш, ажылчыннарның, башкыларның, фабрика албан-хаакчыларының аразындан сеткилсагыш талазы-биле бодунга чоок кижилерни бар-ла шаа-биле дилеп тып ап турган. Капиталистиг кулданыг дугайын, дарлал, мөлчүлгеден хосталыының оруунун дугайын Ивановонуң пролетарийлериниң билип ап турганы бөлгүмнернин тургузукчузу, удуртукчузу ол турган.

Ольга Афанасьевнаны партияның эрес-маадырлыг, могаг чок демиселчизи кылдыр чайыннанчак көргүзүп турар фактыны рассказта киирген. 1910 чылдың сентябрьда бир-ле кежээ Варенцова партияның Москва область бюрозунуң даалгазын өзүгаар Иваново-Кинешма районнуң социал-демократтарының конференциязын эрттирген, аңаа Костроманың, Владимирниң, Ярославльдиң, Гусь-Хрустальныйның төлээлекчилери база киришкен. 1905—1907 чылдарның революциязының соонда тарадып ойлаттырган организацияларны катап тургузар дугайын, партияның күштерин оон ынайгы демиселче каттыштырар дугайын ол конференцияга чугаалашкан. Конференцияның бүгү киржикчилери туттурган болгаш оларны Кинешманың кара бажыңына суккулап каан. Аразы харылзаалыг үш өрээлдерге оларны киирип каарга, таннылдар чоруй баар аразында кара бажың корудорунга Варенцованың үнү дыннаалган.

Ольга Афанасьевнаның даргалаана-биле ол конференция оон-даа ыцай үш хүн иштинде кара бажыңга үргүлчүлээн. Оон соонда «хостуг» кижилер-биле харылзааны кылган, ынчангаш конференцияның шиитпирлерин организациялар билип алган.

Бодунуң чуртталгазының иштинде Ольга Афанасьевна кара бажыннарга 50-ден эвээш эвес кирип чораан Варенцова 1950 чылда 88 харлыында мөчээн. Сыныш дивес революсчу бодунуң сөөлгү тыныжына чедир бүгү күштерин партияга, ажылчы чоннарның аас-кежин дээш демиселге берген.

В. И. Лениниң чоок эштериниң болгаш өннүктериниң бирээзи—Сергей Иванович Гусевтиң маадырлыг чуртталгазы база шак ындыг хайныышкыныг чораан. Большевиктер партиязының баштайгы тургузукчуларының бирээзи Гусев, ленинчи хоочун гвардияның өске-даа дайынчылары ышкаш, чаныш-сыныш чок күзел-соруктуг чораан. Ынчангаш Елизавета Драбкинаның «Партбилет №...» деп, С. И. Гусевтиң дугайында рассказында Ф. Шиллерниң мындыг сөстерин киирген таварылга эвес:

Демиселге хүннүң киржип
турарымга,
Дескі чаагай чуртталгам ол
болуп турар.

Гусевтиң бүгү хүннери шак-ла ынчаар хайныккан демиселге эрттип турган. Өске-даа шылгарааңгай революсчулар ышкаш, чажыт ажыл, туттурулга, кара бажың, шөлүлге, дезип үүнүшкүн аңаа үзүктел чокка ээлчежип, үр чылларда ынчаар-ла катаптап-ла чораан. Владимир Ильичиниң харысалгалыг даалгаларын хөй удаа күүсеткен Сергей Иванович бодунуң бүгү сеткил-сагыжындан Ленинге кызыгаар чок бердинген. РСДРП-ниң II съездизинге партияның Уставының бирги парагравын канчаар бижиири-биле холбашкан маргылдаа искрачыларның аразынга илерей келгенде, Гусев кымны өскерінге бичии-даа чайгылбаан. Шиитпирлии-биле ол мынча деп медеглээн: «Эң сөөлүнде чугаалаары мээң үлүүмге арткан-дыр. Бүгү чугаалларның соонда менде немээр чүве чок. Лениниң формулировказының талазында мен...» Чуртталгазының төнчүзүнге чедир ол чайгылыш чок ленинчи болуп арткан.

Р. Хичерованың «Көрүнчүк» деп рассказы — кайгамчыктыг революсчу Р. С. Землячканың дугайы. Ол дээрге чажыт ажылга кайгамчыктыг мергежээн кижи. Владимир Ильичбиле ол каш удаа ужуражып, оон даалгаларын күүседип чораан.

Москвага декабрь тура халыышкынының үезинде болгаш 1917 чылдың февраль соонда Розалия Самойловна Землячка большевиктерниң Москва комитединиң секретары турган. Улуг Октябрьның хүннеринде Москвага Рогожск-Симоновск районнуң ажылчыннарының демиселин ол удуртуп турган. Хамааты дайынның чылдарында Землячка фронтуларга политажылдакчы болуп чораан. Оон соонда партия болгаш совет организацияларга харыысалгалыг ажыл-албанны кылып келген. Бюрократтар оон дыка-ла коргар дижир.

«Правдага» парлаан шоодуглуг шүлүүнге Демьян Бедный мынчаар бижээн:

Дүжүметтер, чалгаалардан
Дуглаттынып чаштынар дээш
Землячканың портредин
Сезинмейн азып ал, эш...
Кабинетке базып турган,
Ону танып, аңаа чүү.
Кабинетте портреттен
Оон боду кончуг деп бил!

Ындыызы ындыг-ла харын. Ынчалза-даа тус-тус салгалдарның дыка хөй кижилери Землячканы хамыктың мурнунда чазык-чаагай, эргим өннүк кылдыр сактып билир деп, автор бижип турар.

В. И. Лениниң кижизиткени өзүлуг-ла маадырлыг ол кижилериниң дугайында кандыг-бир рассказты онзалаары берге. Чөптүг эвези-биле уттундурган аттар делгем сураглыларның аттары-биле кады номда киргени дыка-ла эки.

И. В. Бабушкин, Н. Э. Бауман, М. Ф. Владимирский, В. В. Воровский, И. Ф. Дубровинский, Ц. С. Зеликсон (Бобровский), М. И. Калинин, В. З. Кецховели, Б. М. Кнунянец, П. А. Красиков, Л. Б. Красин, Г. М. Кржижановский, Н. К. Крупская, В. К. Курнатовский, Ф. В. Ленгник оларның болгаш оон-даа өскелериниң —Ильичиниң шынчы тук тудукчуларының дугайында рассказтарны кижилер улуг кичээнгей-биле номчуур.

Ленинчи хоочун гвардияның демиселге кортпас, канчаар-даа аажок маадырлыг, быжыг туруштуг хоочунларының амыдыралындан чайыннанчак, уттундурбас болуушкуннарны бо номдан номчукчу тып алыр. Совет кижилерни, ылаңгыя Лениниң овур-хевириниң демдээн хереэнде кадап кадагалаан аныяктарны кижизидиринге бо ном дузалаар.

В. ТЕРЕНТЬЕВ,
(СЭТА-ның корреспондентизи).
Москва.

Хоочун механизатор

Владимир Осипов—Биик-Хем районнуң «Хадың» колхозунда хоочун механизаторларның бирээзи. Бо чылгы часкы түннелдерни көргүзүп эгелээн. «ДТ-54» тракторга үш сеялка-биле хүнде 34 га кызыл-тас чаштырар тургаш, үргүлчү-ле 57—63 га чедирип, нормазын ажыр күүседип келген.

— Осипов, Сидоренко ышкаш кижи бүрүзү кызыл ажылдаар болза, часкы хову ажылдарын колхоз шагда-ла доозупкан турар ийик —деп, тараа үрезини сөөртүп турар бир чолаачы биске чугаалай-дыр. Оларның чуткүлдүг ажыл-ижин номчукчуга оок бо каш сөзү-ле тайылбырлап берип-тер.

ЧУРУКТА: В. Осипов.

Фото О. НАМЧЫЛАКТЫЫ.

„Комсомолчу прожектор“ чүге чырыааныл?

«Комсомолчу прожектор» болза партия-күрүне контролюнуң органнарының мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырарынга совет аныяктарның массалыы-биле киржириниң чугула хевири болур деп, ВЛКСМ Төп Комитединиң бадылаан саазвырында айтып турар.

Оон отрядтары бүдүрүлгениң болгаш албан чериниң ажылында четпестерни илередип, узуткаар талазы-биле, бюрократизмге болгаш ажыл чызыр чоруккa, социалистиг өнчүнү янзы-бүрү аргалар-биле төтчеглээрлерге, арагачыларга, мангыстарга, хулиганнарга удур демиселге партия организацияларының идепкейлиг дузалакчылары болур.

ВЛКСМ Тожу комитеди бо чылдың январь айда районда беш кезек черге «Комсомолчу прожекторнун» отрядтарын тургускан. Олардан Ий кедээ Советте эш Ак Бюрбю командирлээн отряд багай эвес ажылдап турар. Корум-чурум үрекчилеринге, арагачыларга, ажыл кылбас чалгаларга, ниитинин өнчүзүнге когарал чедирерлерге удур шынгыы демиселди чорудуп турар. Отрядтың хана солунун үргүлчү үндүрүп, аңаа ажыл-агыйның тус-тус адырларында четпестерни, чурум үрекчилерин болгаш төлеп чок кижилерни чидиир-биле буруу шаап, шүгүмчүлеп бижип, хөйнүн мурнунга сойгалап турар. Бижиттинген шүгүмчүлелдиг материалдарга кирген буруулуг кижилерниң талазы-биле хемчегни хаамаарышкан черлери алырын чедип ап турар.

Ындыг болза-даа «Совет Тыва» колхозта, райпода, райүлетпүр комбинадында, Ырбаннын ыяш ажылагый участогунда тургускан «Комсомолчу прожекторнун» отрядтарының командирлери эштер Дыртый-оол Дүпчүн, Булугун, Яблокова, Пахомов олар барык-ла чартык чыл чыгыы үениң иштинде кандыг-даа ажыл чорутпайн келген. Ылаңгыя райүлетпүр комбинадында тургускан «Комсомолчу прожектор» отрядының (командири Яблокова) ийи кежигүннери районнуң девискээринден шагда-ла үнүп чоруй барган, чүгле чаңгыс кежигүн арткан турда-ла, ВЛКСМ-ниң Тожу комитединиң секретары, «Комсомолчу-прожекторнун» район штавының начальниги эш П. Хворов ол отрядтың составын амга чедир чаартып, эде тургуспайн турар. Ол ышкаш чамдык черлерде, ылаңгыя хөй санныг кижилер ажылдап турар коллективтер болур райпо, райүлетпүр комбинады, Ырбаннын ыяш ажыл-агый чери ышкаш черлерде өзү барымдаалап чүгле 3—3 кижи составтыг «Комсомолчу прожектор» отрядтарын тургусканы база шын эвес болуп турар.

«Комсомолчу прожекторнун» район штавының начальниги эш Хворов боттарының хүлээлгелерин күүсеттпейн турар отрядтарның ажылын сегидип, оларга практиктиг, дузаны көргүзүп, отрядтарның командирлериниң, оларның кежигүннериниң семинарын организаставайн, турар.

Тожунуң комсомол комитеди болгаш «Комсомолчу прожекторнун» район штавының начальниги эш Хворов «Комсомолчу прожекторнун» отрядтарының ажылын үндезинибиле эжидип, оларның семинарларын, хуралдарын эрттирери чугула.

И. БАДАРЧИ,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Кижилер-биле доктаамал ажылдаар

Тудуг ажылын удуртуруп эжижидер сорулга-биле бистиң республиканың тудуг трезин тускай тургускан болгай. Кызылдың тудуг трези ам ол чаа трестиң бирги эргелели кылдыр эде организастаттынган болгаш эргелелдиң коллективиниң иштинге политиктиг ажылды калбартырынга, тудуг ажылын ээлээн башкарарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Мурнунда турган хөй санныг участоктарның орнунда үш тудуг-монтаж, бир шеверлеп кылыр—мындыг 4 участок арткан. Ажылдап турган кижилериниң ээлээн хөйү өске эргелелдерге киргилээнинден, ажылчыннарның саны база дыка кызырылган.

Эргелелдин ниити байдалы удуртуп башкарарынга эптиг кылдыр дыка чиигээн турда-ла, ында партия организациязы, эргелел болгаш профэвилелдин тудуг комитеди ажыл-хереки эжижидер талазы-биле боттуг хемчегларни албайн, тудугжулар ортузунга политмассалыг ажылды эжижитпейн турар. Ынчангаш тудуг эргелелинде ажылдың байдалы эткен чылдан дора болуп, үрей кылышкыннар чайлаттынмайн турар.

Сөөлгү үеде күш-ажылдың чуруму дыка кошкаан. Аңаа мындыг чижекти киирип болур. Бо чылдың май 30-де 26 дугаар тудуг кварталында ажылдап турар үш бригада ажылдавайн хүнзээн. Чүгле оон безин тудуг планынга үржуктуг салдары дыка улуг дээрзин чугаалаандаа хереэ чок. Бир эвес ол 50 хире ажылчыннар ол хүн ажылдаан болза, 350 ажыг кижи-шакты ажылдаар турган. Ол дээрге, ажыл хүнүнде бир кижи ортумаа-биле 4 кубометр тууйбу салыр деп алырга безин, 200 кубометр тууйбу салдынган турар дээни ол. Оон-биле кады ол бригадалар мурнакчы бригадалар турган, ында эш Виноградовтуң удуртуп турары коммунистиг күш-ажыл бригадазы база бар болгаш ажылчыннар аразында Воробьев, Синикин дээш өске-даа коммунистер турган.

Мындыг байдалдыг улуг четпестерниң үнүп турар чылдыгааны мырыпай билдингир. Ол дээрге тудугжулар ортузунда партийжи-политиктиг ажылдың багай тургустунганының түннели-дир. Бистиң тудуг эргелелинде партия комитеди, оон секретары эш М. Емельянцев, эргелелдиң администрациязы, оон начальниги эш А. Нестеровский, профэвилелдиң тудуг комитеди, оон даргазы эш Сагалаков олар участоктарга, бригадаларга болгаш ажылчыннар ортузунга политиктиг болгаш кижизидилге ажылын чедир үнелевейн турарлар. Олар ажылчыннар ортузунче кирбес, олар-биле чугаалашпас, участоктарга, бригадаларга ында-хаая, буу-хаа көзүлгүлээр удуртукчулар-дыр.

«Кижилерни өренип көөр, оларны билир херек. Кижи-биле ужуражкаш, оон-биле чугаалашкаш, ажылдап турарын көргеш, ынчан оон дугайын шын билип ап, оон үүү чүвеге аргалыын, аңаа чүүц-биле дузалаарын бодап болур» деп, үлетпүр болгаш тудуг ажылдакчыларының Бүгүроссий чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущев чугаалаан.

Бистиң тудуг эргелелинде партия организациязы, эргелелдин удуртукчулары бо үнелиг чагыгны ыракта чедир күүсеттпейн турар. Моон ужурунда тудугжулар ортузунда агитасмассалыг ажыл кончуг кошкак, участоктарда көскү агитация барык чок. Ийи-чаңгыс эргижээн лозун, плакаттар оңуп, бижиктери көзүлбес кылдыр балалгылай берген. Көргүзүг болгаш хүндүлел самбыралары кылынмайн турар, хана солуннар, агитхуудустар үнмейн турар.

Политиктиг ажылды мынчаар кошкак тургусканының уржуу дораан-на илдеп апарган: тудугнуң янзы-бүрү черлеринде ажылдап турар бригадаларның, кижилерниң хөй нуруузу кварталда, айда, хүнде чеже ажыл, чүү кылырын, айда, хүнде чеже чүве кылганын, планын канчаар күүсеткенин, оон бот-үнезин-даа, ажыл төлевирин-даа билбес болуп турар. А тудугнуң удуртукчулары, парторганизациязының агитаторлары ол бүгүнү тудугжу ажылчыннарга тайылбырлап берип, оларның мурнунда турар сорулганың чугулазын билиндирип бээрин аңаа-ла аапсаап чүве кылдыр көрүп турар.

Бистиң удуртукчу коммунист эштеривис ажылчыннар-биле чугаалашпас, оларга идеткелдер, лекциялар кылып бербес, үргүлчү-ле кабинетке ажылдаар чанныг улус. Чижээ, май 30-де 26-гы кварталга эш А. Нестеровский келгеш, ында тудугжуларның ажылдавайн турарын көре-тура-ла, ажылчыннар-биле чугаалашпаан, ажылдаарының чугулазын кижилерге угаатпаан, харын ажылчыннар айтырыг сала бээрге, аңаа кандыг-даа харыы бербейн чаныш чоруй барган болгай.

Тудуг ажылынга чаа депшилгелиг аргаларны, мурнакчы дуржулганы пропагандалаар болгаш нептередир талазы-биле ажыл чоруттурымайн турар. Бистиң эргелелде мурнакчы бригадалар-даа, тудугжулар-даа бар. Ол хирезинде тудугжуларның дуржулгаларын солуштурар хемчегларни партбюро-даа, профэвилелиниң тудуг комитеди-даа, эргелел-даа организастап чорутпайн турар. Социалистиг чарыш дугайын чүгле өзү барымдаалап чугаалажып турар. А херек кырында бригадалар болгаш кижилер аразында чарыштың түннелин чамдыкта кварталда, айда-даа түүнеп үндүрбейн турар. Ында-хаая түннел үнгенде, ону калбаа-биле чугаалажып көөрүн организаставас, чедер, четпес үүлдерге чогуур үнелел-даа бербес болуп турар.

Бистиң тудуг эргелелинин ажылдакчыларының мурнунда улуг болгаш чугула сорулгалар бар. Бир эвес партия, профэвилел организацияларының, эргелелдиң талазындан партийжи-политиктиг ажылды күштелдирип, кижилер ортузунга боттуг, организакчы ажылды дүргеп эжижитпес болза, коллективтиң мурнунда салдынган сорулганы чедишкиниг шиитпирлээринге дыка шаптыктыг болуру чугаажок. Ынчангаш бис бистиң удуртукчуларывыс тудугжулар-биле үргүлчү сүмележип, чугаалажып, оларның ажыл-хереэн, амыдырал-чуртталгазын сонуурган турарын күзээр бис.

О. САМБУУ,
дашчы.

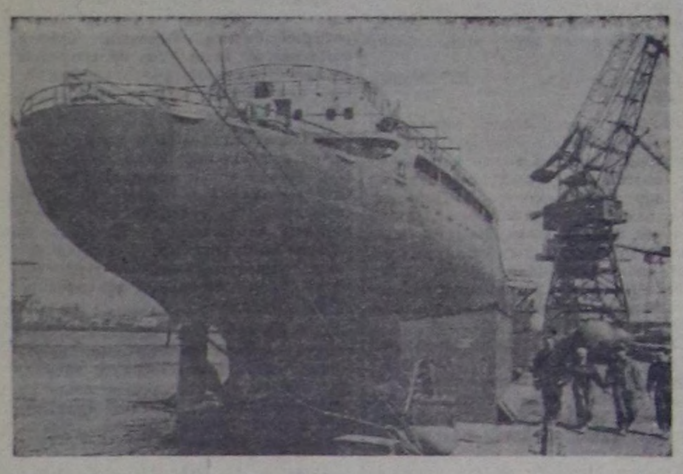

ЛЕНИНГРАД. Адмиралтейск заводтуң судно тудугжулары күш-ажылдың бедик үнелээшкинин 62 муң тонна суг иштээр «Ханой» деп танкерни хуусаа бетинде доосканы дээш, СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң чоруткан байырлыг чагаазынга алганнар. Амгы үеде бүдүрүлгениң судно доктаар черинде магалыг улуг корабльди чедир кылырының ажылдары чоруп турар. Улуг Октябрьның 46 чыл оюнга чедир танкерни хуусаа бетинде чурттуң далай флодунга дужаарын судно тудугжуларының коллективи хүлээнген.

ЧУРУКТА: танкер «Ханой» заводтуң судно доктаар ханазының чанында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөй-ниити—даныр күш

Социалистиг күрүне хөгжүлдезиниң амгы үеде кол угланыышкыны болза демократияны бүгү хемчег-биле хөгжүдери, Советтериниң ажылынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртурунга, хөй-ниитиниң херектерин эргелээринге ажылчы чоннарны идепкейлиг киириштирери болур деп, СЭКП-ниң XXII съездизи айыткан. Совет күрүне органнарының хөй-хөй ажыл хүлээлелери хөй-ниити организацияларынга чоорту шилчиир дугайын партияның Программазында чугаалап турар.

Партияның бо айтышкының Каа-Хем райкүүском удуртулга болдургаш, бо талазы-биле чамдык эки ажылдарны чоруткан. Ажылчы чоннарны Советтериниң практиктиг ажыл-чорудулгазынга киириштирериниң организастыг хевирлери тургустунгулаан. Олар болза ажылчы чоннарның бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организациялары болур. Ам үеде районда 14 хереэженнер чөвүлелдери, эш-хуузунуң 21 судтары, 16 улусчу дружиналар, өртен камгалалдың 20 дружиналары, 27 кудумчу комитеттери, 17 клуб чөвүлелдери, районнуң кадык камгалал болгаш сан килдистериниң чаныында хөй-ниити чөвүлелдери, 14 лаңгыы болгаш столовая комиссиялары тургустунган. Транспорттун болгаш бойдус камгалалының хөй-ниити инспекторларында, арыг-шевер төлээлекчилеринде, садыг талазы-биле хөй-ниити контролёрларында 72 кижи ажылдап турар. Райкүүскомда штаттан дашкаар оргинструктор болгаш садыг килдистери тургустунган. Бот ажыл-чорудулгалыг бо хөй-ниити организацияларында 1116 кижи киржип турар.

Кедээ Советтериниң, бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин кедуреринче угландырып тургаш, районнуң ажылагыйлары бо чылдың дөрт айларында мыйыстыг бода малдың баш санын өстүреринин планын 105 хуу, хой, өшкүнүүн—100,5 хуу күүсеткен болгаш эрткен чылдың ол-ла үезинге деннээрге, 131 тонна сүтү хөйнү саггаан. Бо частың агаар-бойдузунуң байдалы берге-даа болган болза, районнуң ажыл-агыйлары часкы тарылганы чедишкиниг чорудуп келген.

Район болгаш кедээ Советтериниң хөй-хөй депутаттары доктаамал комиссияларның, бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организацияларының ажылында идепкейлиг киржип, бүдүрүлге ажылында үлегерин көргүзүп турарлар.

Ажылчы чоннарның хөй-ниити организацияларындан ангыда Советтериниң боттарының органнары болур доктаамал комиссиялар чугула ажылды боттандырып турар. Сарыг-Сеп кедээ Советтиң чаагайжыдыга болгаш орук тудуунуң талазы-биле доктаамал комиссиязы район төвүн чаагайжыдып, ногаанчыдар хемчеглериниң планын чогаадып кылгаш, кедээ Советке бадылаткан. Пушкин кудумчузунуң машиналар чоруур черин дескидеп чазаары, Енисей кудумчунуң алаан кезээн карз шывыг-биле кылыры планда көрдүнген. Комиссияның организастааны, чоннуң идепкейлиг киржилгези-биле бо чылдың май 10-га чедир Пушкин болгаш Тайбың кудумчуларында 625 кубометр чуурган дашты төккен. Сарыг-Септин кудумчуларында чартык муң ажыг ыяштарны немей тарып олурткан.

Район Совединиң кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы эш Д. И. Зайцев) бодунуң планын өзугаар районнуң ажылагыйларының часкы тарылгага белеткелин хынааш, оон түннелин район Совединин сессиязынга киирген. Малчыннарның культура-амыдыралын эжижидер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин районда канчаар күүседип турарын ол комиссия ам хынап эгелээн.

Район болгаш кедээ Советтериниң хөй-хөй депутаттары ажылга боттарының үлегерин көргүзүп турарлар. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген фермазының коллективи район Совединиң депутады эш М. С. Елисеевтиң башталгазы-биле бирги кварталда багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Сүт саалдазының планын 102 хуу, күрүнеге садарын—121 хуу күүсеткен. Саанчы М. Бычкова дөрт айларның дургузунда инек бүрүзүнден 392 литр сүттү, саанчы Е. Долукай 341 литр сүттү саап, бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Ильинка кедээ Советтиң депутаты В. Борбаны часкы тарылга үезинде хүннүн-не 15 га норманың орнунга 25—30 га черге тараа чаштырып, эки көргүзүглүг болган.

Школаларның материал-өөредилге баазазын, школачыларның өөредилге-кижизидилгезин, сагылга-чурумун эжижиринге төрелдер комитеттери идепкейлиг рольду ойнап турар. Районнуң школаларының келир өөредилге чылынга белеткели төрелдерниң киржилгези-биле амдыгааштан эгелээн. Сарыг-Септиң он бир чыл школазының төрелдер комитеди дирекция чери-биле кады чаа өөредилге чылынга белеткелди бо чылдың август 1-ге чедир доозарын планнап алган. Ханаларны, потолоктарны, сонгаларны будуп, чугайлаарын, буфет өрээлин дериирин болгаш өскедаа хөй ажылдарны ниитиниң күжүбиле күүседирин дугурушкан. Школа назылыг уругларның үчёдун кылырынга дузалажырын төрелдер комитеди база шиитпирлээн. Ол ышкаш Бүрен-Хем школазының төрелдер комитеди база эки ажылдарны кылып келген.

Ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлээринге, культура-кижизидилгелиг ажылды чорударынга болгаш чоннуң амыдырал-чуртталгазын эжижиринге хереэженнер чөвүлелдери Советтериниң эки дузалакчылары болуп турар. Ильинка кедээ Советтиң девискээринде Ленин аттыг колхозта хереэженнер чөвүлели колхоз бүдүрүлгезинге хереэженнериниң чүс хуу киржилгезин хандырган. Сөөлгү ийи хереэженнер дургузунда ында бүгү хереэженнер күш-хүнүнүң минимумун күүседип келген. Хереэженнер чөвүлели клуб активи-биле кады «Кыстарның ат-нүүрү» деп темалыг кежээни болгаш хереэженнериниң дыштанылга кежээзин организастаан.

Массаларның коммунистиг кижизидилгезинге, хөй-ниитинин көрүмчурумун камгалаарынга улусчу дружиналар болгаш эш-хуузунуң судтары улуг рольду ойнап турар. Оларның ажылының эжижээнинин ачызында кем-херек үүлгедир чорук сөөлгү үеде кызырылган.

Район болгаш кедээ Советтериниң күүскомнары боттарының ажылынга бот ажыл-чорудулгалыг организацияларны ээлээн киириштирип турар апарганын үстүнде чижектер хереченлеп турар.

Оон-биле кады Советтериниң ажылынга хөй-ниитини киириштирер талазы-биле ажылда ам-даа хөй четпестер барын демдеглезе чогуур. Каа-Хем район Совединиң күүскому кедээ Советтериниң ажылын улам ыцай эжижидер болгаш чоннуң бот ажыл-чорудулгалыг организациялары-биле харылзааны быжыглаар талазы-биле болдунар аргаларны амдаа долу ажыглавайн, массаның чогаадыкчы инициативазын болгаш идепкейин хөгжүдеринге четпес дузалажып турар.

Чоннуң хөй-ниити организацияларының ажылының дуржулгазын өөренип, нептеретпейн, кедээ Советтериниң болгаш бот ажыл-чорудулгалыг организацияларның ажылдакчыларының семинарларын болгаш сургалдалыг чөвүлел хуралдарын ховар чыылдырып, оларның ажылынга практиктиг дузаламчыны эвээш көргүзүп турар. Бот ажыл-чорудулгалыг организацияларның ажылын эргелеп башкарар ажылды эжижидер дугайында килдистериниң болгаш күүскомга чагырткан өске-даа организацияларының удуртукчуларындан нетелдени четпес салып турар.

Райкүүском хөй-ниити эгелээшкин талазы-биле хемчеглерни чүгле чогаадыры-биле кызыгаарлаттынгаш, ол хемчеглерни чер-черге боттандырарын хүн-бүрү организаставайн турар. Оон түннелинде хөй-ниити организацияларының чамдыктары багай ажылдап, Советтериниң өзүлүг даныр күжү болуп шыдавайн турар.

Бүрен-Хем кедээ Советте байдалды ап керээли. «Совет Тыва» колхозтуң тевүнде болгаш оон бригадаларында хөй-ниити организацияларының хөйү ажылдавайн келген. Районнуң ээлээн хөй суурларындаабиле бир дөмей, ында кудумчу комитеттери тургустунмаан. Бүрен-Хем кедээ Советте чаңгыс-ла кижини үш хөй-ниити организацияларының даргаларынга сонгаан таварылга бар. Тодаргайлаарга, быыза ажлакчызы эш Камованы төрелдер комитединиң даргазынга, эш-хуузунун судунун даргазынга, оон соонда лаңгыы комиссиязының даргазынга сонгаан. Кедээ Советтиң талазындан хөй-ниитиге даныр ажылдавайн, организакчы ажылды колдатпайн келгениниң түннелинде «Совет Тыва» колхоз күрүнеге эът садарының чартык чыл планын май 10-га чедир үүгле 32 хуу, сүт садарын—52 хуу күүсеткен. Колхозчуларның аразында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, хулиганнаар болгаш ниитиниң корум-чурумун үрээр өске-даа таварылга хөй.

Район болгаш кедээ Советтериниң хөй-хөй доктаамал комиссиялары, депутаттары сула ажылдап турар. Хөй-хөй депутаттар сонгукчулар-биле ужуражышкын кылбаан. Сарыг-Сеп кедээ Советтиң депутады эш Ф. Д. Иванов сөөлгү үеге чедир-ле бодунуң сонгуткан округунун кызыгаарын болгаш сонгукчуларының санын безин билбес болган.

Кудумчу комитеттерин тургузар болгаш оларның ажылын эжижидер ажыл оожум болгаш организас чок чоруп турар. Районга 70 хире кудумчу комитеттери тургустунар ужурлуг, а херек кырында 27-ле комитеттер бар. Оларның хөй нуруузу ажылдавайн турар.

Райкүүскомнуң практиктиг удуртулгазының кошкаандан кедээ Советтер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын практиктиг ниитпирлээринче ханылап кирбейн, боттуг түннелдерни чедип албайн турар. Хуузунда айтырыг, негелдериг келген хамаатыларны хүлээп алырының хүн, шактарын кедээ Советтерде доктаатпаан, райкүүскомнуң бодунда безин бо ажылды эки таарыштырбаан.

Советтериниң ажылынга хөй-ниити эгелээшкинни хөгжүдер талазы-биле ажылдың дугайында Каа-Хем райкүүскомнуң илеткелин чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунга дыннааш, бо ажылда четпестерни чайлдырының аргахемчеглерин айыткан.

Ажылчы чоннарның бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организацияларын удуртуруп эжижидер, оларның ажыл-чорудулгазын районнуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин планын чедишкиниг күүседиринче болгаш чоннуң культура-амыдырал хандырылгазын эжижидеринче угландырары Каа-Хем райкүүскомдан болгаш районнуң кедээ Советтериндеб улуу-биле негеттинип турар.

Советтериниң ажылынга амгы үеде кол чүүл болза хөй-ниитиге даныры, масса-биле харылзааны хүн бүрү болдурары, чоннуң ортузунга, чер бүрүзүнге организакчы ажыл болур. Хөй-ниити эгелээшкинни бүгү хемчег-биле калбартыры — Советтериниң ажылынга чедишкиннериниң үндезини болур.

К. КОШКАРОВ,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң оргкилдизинин эргелекчизи.

Чаагай дүжүт дээш

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Булун-Терек салбырының тараажылары чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээш, тараа суггарылгазын дүн-хүн чокка чорудуп турар.

Аймыырлыгның суггарыкчылар бригадазында 20 кижи баштайгы хүннерде 250 гектар черни суггарган. Оларның аразында Түлүш Норжун, Түлүш Биче-оол олар шалыпчы ажылдап турарлар.

Терезинин суггарылга бугазында Кара-Тал салбырының 10 суггарыкчылары 130 гектар черниң тараазын суггарган.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

КОЛХОЗТУҢ ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫНДА

— «Далайга дамды дуза» дижир болгай. Төрээн колхозумнуң хөгжүлдези дээш ам-даа шыдаар шаам-биле ажылдаар мен—деп. Идам чугаалап орар.

Улуг назылыг, хоочун колхозчуларның бирээзи Иван Идам ирей бодунуң ол сөзүн ээлеп, колхоз будүрүлгезинге идепкейлиг киришиншаан, амгы үеде ийи аът-биле оттулар ыяш сөөртүп, күш-ажыл кылып шыдаар кижинин хүнде кылыр ажылының нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

Оон ады амгы үеде «Тере-Хөл» колхозтуң Хүндүлел самбыразында кирген.

А. ШОЮН.

Тес-Хем район.

Ак-көк Енисейниң оруу-биле

Чүс чыл мурнунда, 1863 чылдың чазынында, Енисейскиге «Енисей» деп 60 аът күштүг пароходту Енисей хемче эжиндирип киирген. Ол пароходту Турбецкая деп херээжен ноянның хостуг салыпканы, боду өөренген орус механик Худяков тудуп тургускан. Ол болуушкун Енисейге суг оруунун эгезин салган. Сибирьниң улуг хеминде ам үеде чүс-чүс совет болгаш даштыкы пароходтар эштип чоруп турар. Моолдун кызыгаарындан Доштуг океанга чедир шөйлүп чоруткан ак-көк оруктап чоруур суг оруунун дугайын Енисей пароходствозунун начальниги эш **Иван Назаров** Парлалганың чаа үүлдер агентилелиниң корреспондентизинге чугаалап берген. Ону мында парладывыс.

* * *

Енисейге күскү эжиндирииштки эзлчээниң тугу көдүртүнген. Хөй адырлары-биле кады ол улуг суг оруунун Красноярск экономиктиг районга ужур-дузазын билип алыр дизе, Сибирьниң чурт чуруунче көөрге-ле четчир. Чөөн Сибирьде демир орук болгаш чазаглыг орук четкизи мырыдай шоолуг эвес. Бир эвес кызыы аргаларлыг агаар оруун санавас болза, поляр кыдыныңы металлургиязының улуг хоорайы—Норильскиниң туруп турары Красноярскиниң соңгу чүгүнче чүк сөөртүлгези болгаш харылзаа үүгле суг оруу-биле болдунар.

Красноярскиниң экономиктиг районунда үлетпүрүү болгаш көдээ ажыл-агыйының шапкын өзүүшкүнү эң-не янзы-бүрү чүктерни хөйнү дажыглаарын негеп турар. Оларның дыка хөйү Енисейлеп дажыглаттынып турар. Ам үеде Енисей флоду ийи шак чартык үе иштинде-ле 1913 чылда бүдүн эжиндирилге эзлчээнде дажыглап турган хире чүктү дажып турар. Ылангыя сөөлгү 15 чыл иштинде чүк сөөртүлгези дыка өскен — 1948 чыл-биле деңнээрге ол 8 катап көвүдээн. Енисейлеп чүк дажыырының байдалы үндезини-биле чаартынган.

Шаанда пассажирлерни Енисейлеп чүк-биле кады дажыглап турган. Ам шиник дериглиг пассажир флоду бар болгаш ол Арктикага чедир туристиг шугумну хандырып турар тускай пароходтарлыг. Оон ыцай «Ракета» пассажирлерни Красноярск — Енисейск, Шумиха—Минусинск, Дивногорск — Красноярск аразынга дажыглап турар.

Енисей бассейни боду пароход септээр болгаш кылыр базаларлыг. Чаа техника болгаш автоматика-биле чепсегленген, бедик мергежилдиг кадрлар-биле четчеллиг чүс ажыг янзы-бүрү пароходтар күүлүг Енисей флотилиязын тургузуп турар.

Бо эжиндирилге эзлчээнде чүк дажыглаарын эрткен чылга бодааргa үштүң бири хире көвүдедир ужурлуг бис. Тудуунун өөлү амдыызында суг оруу болуп турар делегейде эң улуг Саян болгаш делегейде эң соңгу чүкте турар Хантай гидроэлектростанцияларның тудуушкунун бо чылын бир дугаар-ла чүк сөөртүлгези-биле хандырар бис. Бирги Пясинскиниң экспедициязының суднозу 1935 чылда-ла Таймыр чартык ортулукту далайлап дескинип чорааш, ынчан туттунуп турган Норильскиге 10.000 тонна чүк чедирген. Оон бээр-ле Красноярскиден Поляр кыдыынче хөй суднолар чыл бүрүде чоруп турар апарган. Норильск чоогунда Тальнахскиниң дески байлактыг районунга калбарып турар тудугбиле холбаштыр, ынаар баар судноларның саны бо чылын улам өзер. Эрткен чылдардаазы ышкаш, бо чылын база-ла Таймыр болгаш Эвенки национал округтарның анчыларынга болгаш аң тудукчуларынга аъш-чемни база ок-чемзекти чедирип бээр бис. Далай судноларынга уламчылап даажыглаар экспорттаар дилиг материалдарны Игаркага чедирери 20 хуу ажыг өзер. Енисей бассейниниң байдалдарынга дүүштүр хемчилер үүгле кол суг оруун ажыглаар эвес, харын хемниң улуг уунче кирип чыдар хөй санныг адыр хемнерни база ажыглаар. Ол девискээрлерде ужар үүлден өске транспорт чок болганда, адырык хемнерни ажыглаары улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг. Чижээ, Даштыг Тунгусскалап муң километр, Алдыы Тунгусскалап — 1500 километр, Турханкалап — 300 километр, Ангаралап — 700 километр суг оруу-биле чүк сөөртүп болур. Бистиң транспортувустун янзы-бүрү хевирлери-биле Енисейниң өске адырыктарындан 10.000 км ажыг орукту чыл бүрүде ажыглап турар бис. Улуг Флот доора хемнерге үүгле суг улгадып турар үеде ажыглаттынар, кажан суг тыртына бергенде сыык сугга чоруур суднолар ажылдаар.

Енисейге эжиндирилгениң онза берге байдалдары хемчилерден улуг дуржулгалыг, билиглиг болгаш эрес-дидим болурун негеп турар. Хөй санныг ужарлар, саарыглар, удаа-дараа болгулаар шуурганнар, чалгыглар, ылаңгыя хем 20 км чедир калбара берген хемниң соңгу кезээнге болгулаар хар-чаашкыннар, туман эжиндирииштки улам нарыладып турар. Эрткен чылын алдыы Енисейге шуурган болганындан Енисей пароходствозунуң «Владимир Ленин» деп флагман баштаан бөлүк суднолары берге байдалга таварышкан. Чалгыг лихтерлерни тарадыр шаапкан. Хаттыг болгаш чаашкынны берге үеде хемчилер эрес-дидим чоруун көргүзүп, кожуг судноларын чыып алгаш, чедер черге мейди чеде бергеннер.

Эжиндирилгениң айыыл чок болурун хандырар соруага-биле улуг ажылдарны сөөлгү чылдарда чорудуп турар. Казачинниң, Шиверниң, Ладейниң саарыгларының ашталгазын чоруткан, ам үеде Ангараның саарыгларында болгаш кызааларында чалым хаяларны аштап чайладыр ажыл чоруп турар. Енисей судноларының эң чаа радиотехника-биле: радиолокаторлар, радиокомпастар, эхолоттар-биле чепсегленгени эжиндирилгениң айыыл чок болурун база хандырып турар. Радиолокаторлар-биле чепсегленген талазы-биле бистиң флотилиявыс хем флоттарында бирги черни өзлеп турар.

Красноярск ГЭС районунда хемни болган чорук Енисейге эжиндирилгеге чаа байдалды тургузуп турар. Тудуп турар гидроэлектростанцияларның кылымал моондактары хемни ийи тус, муңгаш адырлыг кылдыр чарып турар. Ындыг байдал Шумахага тускай судно көдүртүкчүзүн деригиже чедир хевээр артар. Бо чылдың эжиндирилгезинге шаптык болдурбас дээш, Красноярск ГЭС-тиң моондааның үстүнче үс суднолары баш удур эрттирип алган бис. Шаанда Енисейниң үстүкү кезээнден кээп турган чүктер ам Абаканче баар. Ол чүктерни оон ыцай чедер черинче демир орук-биле дажыглаарынга белеткээр тускай портту болгаш өртээл баазаны ында дерип доозуп турар.

Енисейни болганы Енисейниң үстүү кезээн улам калбаа-биле ажыглаарынга шаптык болбас. Пароходствонун бодунун верфаларынга кылган «Совет Тыва», «Кызыл», «Чадаана» деп чүк көөртүр теплоходтар бо эжиндирилге эзлчээнде Тыва Автономнуг Республиканың девискээринге доктаамал рейстерни кылып эгелээр. Ол суднолар гидрология талазы-биле берге байдалга ажылдаары чугаажок. Олар тускай тыртырыкчыларның дузазы-биле шакта 30—35 км дүрген агымныг Улуг-Ужарны ажып эртерлер, Енисейниң соңгу талазынга, бодунун бүдүжүнүң нарынындан, мынчага дээр пароход чоруп көрбээн Хантайканың суг оруун бо чылын ажыглалга киирер.

Енисейни болганы-биле холбашкан таарымча чок байдал түр дээрзи билдингир. Харын Енисейге кылыр улуг энергия тудуглары, дараалашкак улуг гидростанциялар улуг суг оруу-биле Соңгу Доштуг океанга чедир чүк көөртүлгезин көвүдедиринге улуг аргаларны бээр. Хем суу улам тереңнээр, ооң дыка хөй адырыктары суг оруунга таарымчалыг апаар, хөлге эжиндирилгениң хөй чүктээр суднолары чоруур элээн каш суг курлавырлары база тургустунар. Енисейскиниң болгаш Осиновскиниң ГЭС-териниң тудуглары доостурга, ам үүгле Игаркага чедип ғурар далай суднолары Енисейскиге чедир шаптык чок кээп турар апаар. Хемге чаа-чаа порттар тургустунар, оларның чамдыктары ам-на туттунуп турар.

1950 чылда Енисейлеп дажыглаар чүктүң саны аажок улуг хемчээлге өзүп, 1963 чыл-биле деңнээрге 5 катап көвүдээр. Енисей делегейниң эң улуг ак-көк оруктарының бирээзи апаар.

ЖАН КАЦЕР.

Хөглүг ырлар куттулуп...

Тес-Хем районнун бот-тывынгыр уран үүл көрүлдези Ленин аттыг колхозтуң Булуң-Бажы суурда бот-тывынгыр уран үүл болгумнуң киржикчилериниң концерти-биле эгелээн. Чогаадыкчы тывынгыр талант дээш уран үүл киржикчилериниң көрүлдези ийи хүн уламчылаан. Ол көрүлдеге районнуң колхозтарындан, совхозтан бот-тывынгыр уран үүлдүң 10 коллективтери киришкеннер.

Көргүскүлээн программаларның хөй кезии Төрээн чуртка, Коммунистиг партияга ынакшылды, коммунизм дээш демиселге ажыл-ишчилерниң маадырлыг херектерни, совет улустарның ажы-дүнма найыралын илередип болгаш четпестерни, маңгысталчак амыдырал-биле чурттаар чоруктарны чидин-биле шүгүмүлеп сойгалап турар.

Көрүлдеге киришкен уран үүл коллективтериниң иштинде эң тергиннерин демдеглээри чүгүла. Оон чижээнге Ленин аттыг колхозтуң Мөрен салбырында бот-тывынгыр уран үүл коллективи ам көрээлицер. Белгумнуң организастыг чоруу, идик-хеви чаңгыс аай, чогаадыкчы чаа номерлерни тургузуп алганы көрүкчүлерниң сонуургалын хаара тудуп турар. Клуба бот-тывынгыр уран үүл белгумнуң ажылын удуртуруңга улуг рольду партбюро секретары эш Д. Чамзырай, комсомол комитениң секретары эш Чыпсынак эки чорудуп, боттары аная идепкейлиг киржип, ойнаан. Ылаңгыя башкы А. Чыргал-ооллуң чогаатканы «Каттышкан бис» деп 35 кижи киржикчилиг чогаал-хөгжүмнүг монтажын чон бедии-биле үнелээн Ажылагыйының, чоннуң материалдыг хандырылгазының бедээнинин дугайында монтаж тодаргай болгаш шын илередип турар. Ол ышкаш мөренчилерниң көргүскен номер бүрүзү утка-шынар-даа талазы-биле солун, көрүштүг болган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң бот-тывынгыр уран үүл коллективиниң көргүскен номерлериниң идейлиг утка-шынары бедик. Ол ышкаш «Чаа орук» колхозтуң тракторизи эш Д. Ендаңның тургусканы «Дээдээ» деп литературалыг монтажы амгы үениң амыдыралы-биле холбашкан.

Самагалдай суурнуң коллективинден Б. Төмүрнүң, Н. Комбуй-ооллуң, К. Маадыр-ооллуң ойнаары «Көрүнчүк» деп шоодуглуг көргүзүү, Эрзин суурундан С. Индаанның удуртканы «Ээлдек шыңгыралаш», «Чараш угуулалар» деп танцыларын, К. Аракчаанның номчаны «Совет паспорт дугайында» шүлүүн, Эльвира Чоодунуң «Айлаң кужум» деп ырны ырлаанын, Эрзин он бир чыл школазында башкы А. Баирниң организастан тургусканы хылдыг хөгжүм оркестрин болгаш өске-даа хөй-хөй көргүзүглерни чон сонуургаан.

Көрүлдеге Ленин аттыг колхозта бот-тывынгыр уран үүл болгумнуң бирги черни, ийиги черни «Коммунизмче орук» колхоз, үшүү черни Эрзин суурнуң коллективи алган. Бирги ийиги, үшүү черлерни алган коллективтерни өртектиг бараланнар-биле болгаш парткомнуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. Ол ышкаш эң эки нинти ыр, танцы дээш Эрзин суурнуң коллективинге, эң эки литературалыг монтаж дээш «Чаа орук» колхозтуң коллективтерин шаңнагыллаан.

Бо чедишкиннер-биле чергелештир четпестерни демдеглээри чүгүла. «Тес-Хем» совхозтуң, «Чодураа» колхозтуң, Шуурмактың коллективтери районнуң профэвилел фестивальына белеткелди 3—4 хонук артканда эгелеп чорудуп, киржикчилерни буухаа чыып, шынар чок ажыды чорутканы илерээн. Көрүлдеге киришкен бүгү коллективтерде национал музыка номерлери кончуг эвээн.

Ш. СЕРЭЭДАР.

ЧУРУКТА: Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң Мөрен салбырының коллективинден «Дүк салыр» деп тыва танцыны, күүседип турары.

Фотозу В. КУЛИПАНОВТУУ.

Ээрбектен медээлер

Найыралдыг коллективте. Бин-Хем районнун «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Ээрбек салбырында коммунистиг күш-ажылдың фермазы дел бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери сүт үдүрүлгезин көвүдедир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Ол ферма ам үеде Ээрбек бажында Сөөскеннигде чайлаанда барып хонуп алган, 200 ажыг саар инектерин хүнде 3 катап саалдаа киирген. Инек кадарчылары эштер Серет-оол, Дыртык-оол болгаш оон-даа өскелер инектерни дүне-даа, хүндүс-даа эки оттуг шаттарга откарып, эки суттарып турары-биле инектериң сүдү хемге турганындан ийи катап көвүдээн.

Ферманың саанчылары хүн бүрүде 2 мүн хире литр сүттү саап ап, ооң 75 хире хуузун күрүнеге садып, Кызылдың сүт заводунче чорудуп турарлар. Ферманың найыралдыг коллективи чыл дургузунда бир инектен ортумаа-биле 2600 литр сүт саар планын 2800 литр кылдыр күүседир деп хүлээлге алган. Ол сурулганы төлептии-биле күүседир дээш саанчы бүрүзү бодунга бедиткен хүлээлгени алган. Чижээ, район Совединиң депутады коммунист Елена Серет-оол бодунуң саап турары 18 инээнден май айда ниитизи-биле 3300 литр сүт саар деп хүлээлге алгаш, оозун июнь бирээге чедир 5 хонук четпээнде 3600 литр кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш Надя Ховалыг бодунда быжыглаан 16 саар инектен май айда каттышкаш 2600 литр сүт саар хүлээлгезин 2713 литр кылдыр, Галя Хайдыпай 17 инектен 2700 литр сүт саар дээнин 2759 литр кылдыр күүсеткеннер. Сүт саалдалының ай, квартал планын күүсетпейн турар саанчы фермада чок.

Ясли аныттынган. Ферманың ажылдакчыларының амыдырал-чуртталгазын өжижидер дээш колхоз баштаар чери эки хемчеглерни ап турар. Чоокта чаа ында 20 ажыг ургларның дүн-хүнде ажылдаар яслизин ачыткан болгаш ам удавас аная саанчылар чурттаар 4 барактарны хандырар «Родина» радиоприёмникти тургузар. Оон ыцай Кызыл сельпо садыгжы чок садыгны ажыдар. Фермада электростанция база ажылдап турар.

Почтачы кыс. Ол-ла колхозтуң Ээрбек салбырында Оюн Алдын-кыстың келирин малчыннар четтикпейн манап турар, ынчангаш ол күзенчиг аалчы апарган. Ол аныяк почтачы кыс салбырын 30 ажыг коданнарда чурттап турар малчыннарның чагыдын алган солуннарын, сеткүүлдерин база чаа-бижиктерин чедирип турар. Бодунун ажылының дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Мен малчыннарга почта чедирип берип, ам чыл ажыг үеде ажылдап тур мен. Малчыннар аалдарынга неделя санында 2 катап, чамдыкта харын үш-даа катап барып турар мен. Малчыннарга солун, сеткүүлдер, чагаалар чедирип бээрден ашгыа чамдыктарынга солун номчулгазын база кылып берип турар мен. Мээн малчыннарга аппарын берип турар солуннарым дыка хөй: «Шын» солун—77 кезек, «Тываның аныяктары»—18, «Тувинская правда»—38, «Огонек» сеткүүл—6, «Советский воин» деп сеткүүл—8, «Крестьянка»—18 кезек. Ам мен чылдың ийиги чартыынга солун, сеткүүлдер чагылдазын үргүлчүлеп тур мен.

О. ШИРАП.

АГИТКУЛЬТБРИГАДАЛАР

Малчыннарның культурлуг амыдыралын улам бедидер талазы-биле СЭКП өбкомунун V пленумунун шиитпирин амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынга партия организацияларынга, колхоз баштаар черге дузалаар кылдыр «Торгалыг» колхозта ийи агиткультбригадаларны тургускан. Олар колхоз девискээрин хувааҗып алгаш, малчыннар болгаш колхозчулар ортузунда чугула ажылдарны кылып эгелээн. Эш Сайынның удуртканы бригадазы Чаалаатыдан бээр Чаа-Суур девискээринде, бир бригада Чозадан бээр Торгалыг девискээринде ажылдап турар.

Бригадаларның составында көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери, эмчилер, башкылар болгаш агитаторлар кирип турар. Мооң ужурунда ол бригадалар колхозчу ажыл-ишчилериниң культура-амыдырал негелдериниң элээн хөй айтыгларын хандырар аргалыг болуп турарлар.

Колхозта партия организациязының ажылдап кылган планын өзүгаар четверг хүнүн малчыннар болгаш бригалалар хүнү кылдыр тургускан. Агиткультбригадалар партия организациязының бадылап каан графигин өзугаар фермалар, бригадалар, хойжуларже четверг хүн санында-ла үнүүшкүн кылып турар. Бригадаларның ажылының планында концерт көргүзүглериниң, лекция, беседа кылырындан ангыда, тус-тус кижилерниң боттарының тускай мергежилдериниң аайы-биле кылыр ажылдарын база айтып турар. Чижээ, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери мал болгаш чер ажылының байдалын хынамчалыг көөр, медицина ажылдакчызы кижилерниң кадыын, чуртталганың арыг-шеверин хынаар дээш оон-даа өске.

Бригаданың кежигүнкери үүгле көргүзүглер, хайгаралдар-биле кызыгаарланмайн, ажыл-херекти организастаарының, кижилерниң амыдырал-чуртталгазын экижидериниң талазы-биле чогуур хемчеглерни ап, боттуг ажылдарны база кылып, илерээн четпестерни чайладыр хемчеглерни дораан ап турарлар.

Бригадалар ажылдап эгелээнден бээр эвээш эвес ажылдар кылдынган. Олар 7 катап фермалар, бригадаларже үнүүшкүн кылып, 16 кезек черге концерттер көргүзүп, лекция, беседа кылганнар. Оларның чораан черлеринде ажылдап, чурттап турар колхозчулар бригадаларның чугула ажылды бүдүрүп турарын үнелеп, өөрүп четтиргенин илередиштеп, катап-катап келирин күзеп дилеп турарлар.

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң аныяктарының бо үнелиг эгелээшкинин колхоз баштаар чери, партия организациязы бүгү талабиле деткип турар болгаш үнүүшкүннер кылыр хүннерде машина-биле берип дузалап турар.

Б. СЕРЕН.

Сезен ийи центнерни саткан

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Тес-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң малчыннары хой кыргылдазын организастыг чорудуп турар. Бо хүннерде кыргыттынган 6345 хойдан 9986 килограмм, 852 өшкүден 293 килограмм дүктү ажаап алган.

Арыглап сорттаан, пресстеп савалаан дүктү белеткел черинче чүдүрүп эгелээн. Баштайгы өөлчегде 40 центнерни, дараазында 42 центнерни саткан. Малчыннарның дүжүдүн чүдүрген автомашиналар улажып турар.

Кыргылданы организастыг чорудар, дүктү чидириг чокка ажаап алыр сорулга-биле беш кыргылда пунктуларын баш бурунгаар хынамчалыг белеткээн турган. Ам оларда ажыл-иш кидин түүк

Хой ажылының бригадалар аайы-биле тургускан ол пунктуларда ниитизи-биле 120 хире кижини быжыглаан. Оларның кезии электри агрегаттарында, а 97 кижини хол хачылыг звенолар кылдыр организастаан. СЭКП Төп Комитединиң июнь Пленумунга күш-ажылчы белеткиг ужуражыры дээш чарыштың мурнуку одуруунда Төре-Хөлде эш Дагбаның бригадазы. Олар каш-ла хүн 2340 ажыг хойну кыргаан. Нарында эш Өлзейниң бригадазы ажыл-ишке база үлегерни илередип турар.

„ДУҢМАЗЫНЫҢ ЫРЫ“

(Ю. Кюнзегештиң шүлүктериниң чаа чыындызы)

Сурагжаан тыва шүлүкчүлерниң бирээзи Юрий Шойдакович Кюнзегештиң шүлүктериниң чаа, үшкү чыындызын номчукчулар алган.

Шүлүктер, баснялар, шүлүглелдер деп мындыг үш бөлүктен чыынды тургустунган. Шүлүкчүүнүң 1958 — 1962 чылдарда бижээн шүлүктери болгаш шүлүглелдери ында кирген.

Ю. Кюнзегештиң шүлүктери дылының байлаа-биле, улустуң аас чогаалы, ылаңгыя ырлары дег хажыттынмас аяннанчак чоруу-биле онзаланчак. Шүлүк бүрүзү-ле авторнуң болуушкуннарны дүрген эскерип билир, утканы хандыр бодаар, овур-хевирлиг кылдыр илередир аргалыын херечилеп турар.

Одагыва Саян сыны эзгип келген,
Артыш, чойган чуксуг чыдын
тынып турган.
Аннап чораан тараачын оол
чурталгазын
Ол хүн анаа Ильичиге хөөреп
берген.
Дошкун-хажыр демиселге чаалап
алыр,
Долуг салгаш көүлдап албас
аас-кежин
Делегейге мандыырына тараачын
оол
Тейлей-тейлей дыныа чыда
бүүрешкен.

Чыындыны ажыткан «Одаг» деп шүлүктен үстүнде ийи куплетти алган. Ол одуругларны номчуй кааптарга-ла Саян дагларының эдектериниң арыг салгыны арыныы суйбап, оон бойдузунун онзагай чурумалдары каракка көстүп турганзыг. Уранчечени, овур-хезирлин, ханы уткалыы-биле онзаланчак бо шүлүк номчукчунун кичээнгейин бодунче хайдыкшыдып, ону боданырынче албадай бээр.

Мооң адаанда дөрт одуругну номчааш-ла. Улуг-Хем дугайында чугаа болур-дур эвес бе деп бодал сагышка дораан кирер.

Чайырланчак мөңги шыпкан
сыпыын
Чайнап ойнаан шыпчыын көрүп
тур мен.
Бырак черже аттанышкан кыс дег
Ыраажы хем өөртан төрүттүнген.

(«Океанче акан хем» деп шүлүктен). Бо шүлүктү дегерезин номчаан кижи, Улуг-Хем дугайында, ооң үндүр аккан черинин улузунун салым-чолу океан дег улуг совет чурттуң аас-кежиктиг бүгү улустарының салым-чолу-биле тудуш болганының дугайын чоргаарал-биле илередиксээр.

Эргим чонум! Улуг-Хем дег
Эглиш дивейн, алыс күзелиниң
Эчизинге четкен хүннүң үнду—
Эрээн чечек олче салбаан чатты.

Авторнуң көргүзер дээн бодалдарын номчукчу улам сонуургаксап, хандыкшып, салдыкпастап, билип алыксап орар. Ю. Кюнзегештиң мергежилиниң күштүг талазы ында.

Совет Эвилелиниң улустарының найыралы, оларның ханы интернационалчы чүткүлү — чыындының кол идеязы. Бо одуруглар ол дугайын чугаалап турар.

Акы-дүнма улустарның
Арыг, шынчы чүректери
Ада-чурттуң алдарынга
аян тудуп бараалган тур...
Ажыл, чаага чурттуң каңнаан
Алышкылар найыралын
Улуг-Хемде дуцмазы мен
Улажыкан ырлар тур мен.

Совет кижилер боттарының даштыкыда чаңгыс үзел-бодалдыг эрес-дидим, демиселчи өөнүктери — тайбың, демократия болгаш улустарның аас-кежин дээш демисежип турар эшөөру-биле ханы, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының темазы шүлүкчүнүң чогаалдарынга чогуур черни эзлеп келген болгаш чаа чыындыда олче база улуг кичээнгей салдынган. «Дээди ынакшыл», «Сээң чүрээң Элладада», «Гаитиден келген аалчы» деп шүлүктерни аная хамаарыштырып болур.

Даштыкыда боттарының өөнүктериниң реакцияга удур маадырлыг демиселинге совет кижилериниң эп-сеткил каттыштырылгазы, ол демиселчилерге ханы ынакшылдың идеялары үстүнде адаан шүлүктерде илереттинген.

Хире-хире сеткил доглуп,
Грек чурттун бодал кээр мен.
Киндан орта кипин кескен
Кижи төлүн кээргей бээр мен.

Океан, далай кежилдир ыраккы бичии чурт — Гаитадан келген кара кижи Кремльдиң индириниден чугаалап турар. Ол кижи Латин Американың дарлаткан улустарының АКШ-тың империалистеринге күштүг киленин илереткен. Демисежип турар улустуң хосталганы чаалап алыр шиитпирлиг, Гаитаның кезээде чай турар кайгамчык чаагай бойдузунун чурумалы ол шүлүктү номчуурга-ла сагышка кирип келир.

Совет кижилериң тайбың, тургузукчу ажыл-ижинин дугайын чыындыда чамдык шүлүктер чугаалап турар. Автор бодунун үе-чергелерин — Ада-чурттун Улуг дайынынын эң аныяк киржикчилери, дайынга үрелген суурларны, хоорайларны катап тургуспушаан, чаа улуг коммунистиг ажыл-үүлелерни бүдүрген кижилерни алгап өөрээген. Ол аныяк салгал «куургак тыныр, онгап чыткан Шамбалытта кулузун дег тарааны өстүрген». Чурттун эзлери, ооң байлактарын боттарының холу-биле тургузуп турар янзы-бүрү профессиялыг кижилерни Кюнзегештиң шүлүктеринден номчун болур. Совет космонавтарның маадырлыг ужудуушкунун-даа, ыракта малчынга эмчи дузаламчызын көргүзер дээш, эң баштай-ла аът мунгаш, бодунуң чиик эвес хүлээлгезин күүседип, кадыр одуруглап бар чыдар аныяк өрус эмчи кыстың дугайында чылыг сөстерни-даа, техниканы бодунун хөрээнге ажыглаар өй келген-дир деп бидип орар хоочун хойжунун өөрээн сеткилин илереткенин-даа номчуур бис.

Лирикалыг шүлүктериң аразында нарын болуушкуннарны уран-чеченибиле, ханы утка-биле чугаалап турар шүлүктер бар. Чижээ, «Көвүрүг» деп шүлүкту чижекке ап көрээл. Немец фашистиг эжелекчилерни ыдыктыг совет черден үндүр ойладып турган хүннериниң бирээзинде Украинаның бир хеминиң кыдыынга болган тулчуушкуннун чурумалы улуг мергежил-биле бижиттинген. Ында тыва эки-турачыларның он үш даймычыларындан он бир кижи маадырлыг демисешкеш өлген-даа болза, фашистерниң ырмазын сып, тиилеп үнген. Хемниң ады уттундурза, тулчуушкуннун чурумалы ооң киржикчизиниң караанга көстүп турар. Ол чурумалды автор дыка овур-хевирлиг кылдыр көргүскен. Шүлүктүң сөөлгү купледи мынчаар төнген:

Ол хемни кешпээн болгаш,
Адын бо-ла уттуптар мен.
Ынчалза-даа Украинаны,
Шыгырама көвүргүнү
Ыдык, бедик найыралдың
Шынчы чүрээн каңнааны дээш,
Чылдар өттүр сактып чор мен.

«Айлаң кушкаш» деп ырның сөзү чыындыда кирген лирикалыг шүлүктериниң бирээзи. Ол шүлүктериниң хөй кезиниин аяннашкак, ырларында эптии «Айлаң кушкаштан» тудавас. Ынчалза-даа Ю. Кюнзегештиң шүлүктерин чамдыызын лирикалыг, чамдыызын лирикалыг эвес деп шуут ылган болбас. Лирика, тодаргайлаарга, шүлүкчүнүн бодалынын, сагышсеткилиниң алызындан чидиг илерээшкини, ооң шүлүк бүрүзүнде бар. «Одаг» деп шүлүкте үстүнде көргүскен одуруглардан безин лирика илден.

Амыракка бижээн чагаам
четкелекте
Айга чедир ракета ужуп үндү...

Шүлүкчүнүн лирикалыг шүлүктериниң бирээзи үстүнде ийи одуругдан эгелээн. Бистиң бөгүнгү хөгжүлдевистиг шапкынының деңнелгези ол одуруглардан илден.

«Баснялар» деп ийиги бөлүкте авторнуң бижээн басняларын чыткан. Амыдыралдың янзы-бүрү талаларында четпестерни шүлүкчү чидиг кочулал болгаш шоодуг-биле бижээн. Басняларның күштүү үүдел дизе, ында болуушкуннарның чурумалын амыдыралчы, овур-хевирлиг-биле көргүскениде.

Чыындыда кирген «Бөдүүн тоожу», «Ынакшыл болгаш килен дугайында ыры» деп шүлүглелдериниң дугайында тускай рецензияны бижип болур ийик. Ынчалза-даа ол шүлүглелдериниң дылы, уран-чечени, овур-хевирлии, лирикалыы Ю. Кюнзегештиң шүлүктериниң дугайында авторнуң үстүнде илереткен бодалдарындан карыышпас дээрзин чугаалаар апаар.

Шүлүглелдериниң кайызы-даа Октябрь революциязының соонда, ылаңгыя Тывага Колчактың ак дээрбечилерин чылча шаап турган үениң болуушкуннарын чуруп көргүзүп турар болза-даа, эрткен үениң ол алдарлыг болуушкуннарын бөгүнгүнүн бодалы-биле бижээнин авторнуң чедиишкини деп санаар херек. Ол шүлүглелериниң ужур-дузазы үүдел дизе, Октябрь революциязын тыва улустуң бодунун революциязы кылдыр, тываларның салым-чолун Октябрь-биле шуут тудуш кылдыр уран сөстүң күжү-биле, амыдыралдың шыны-биле ында көргүзүп турарында.

Бөгүнгүнүн темазынга, тодаргай чугаалаарга, совет Тываның черин таныттынмас кылдыр чаарткан маадырлыг чылдарының дугайын, Ак-Довуракты тудуунун болгаш Чедериниң күр черинин маадыраарын, Тываның эрес-дидим малчыннарының тергиннерин, чаңгыс сөс-биле, бөгүнгүнүн темазынче дидим киреринин аргазы чыындының авторунга турганын ажыы-биле чугаалаан, ол темага моон соңгаар оон чедиишкиниг болуруп күзеп каалы.

Авторнуң сөс шилириниге улуг мергежилдиин чугаалап тура, ооң сөстү хереглээрде утканы бодавайн баары хаая-даа бол, эскертине бергилээр. Чижектер мындыг.

(«Чен бадып турда» деп шүлүкте чер карандыдап турда доң бадып турар кылдыр көргүскен. Карандыы үезинде доң батпас болгай. Оон ыцай бир чижек:

Кара дондак чернин кырын
Карыш чедир тигленгир шаап,
Терең хары уддурткалак,
Дендии соок кыш үжүткелек... Чер кыры болганы-ла кара дондак үезинде чарлып турбас, өл-шык черлерге хаая көстүр болгай. Кара дондак-биле «терең хар»-даа, «дендии» соок-даа денге дүшпес деп чүве тодаргай.

«Тоолзунун көрүп чор мен» деп шүлүкке автор кыштың чурумалын көргүзерде чазыглыг билиишкинин берген.

Чылдын даңы чыып кел чор...
Чыварлыг, соок иштик черде
Дыттар безин ондап-остап
Дыырткайның чарлып турлар.

«Чылдың даңы» деп сөстерни чуге хереглей бергени билдинмес. Кыжын дыт эвес, а дыттар будуктары дыырткайның турар, дыттар соокта чарылбас.

«Адыжымда хаварык чок» деп шүлүкту автор чүгле бодунга хамаарыштырган, амгы үениң аныяктарын адаларынга бодаарга, адыжында «хавырык чок», «аккыр уян» холдарлыг кылдыр көргүскени көзүлдүрле тарымча чок болган.

Сөөлгү куплетте, «сургуул доосканы» хөмүр даш казар, хова тараа дессир мен деп чугаалап турарла. Ынчаарга күш-ажылды школага тура база кылыр болгай. Ону автор эскербээн хире.

Номбу каастаны черле кончуг багай болган. Ону авторну-даа, номчукчуну-даа хүндүлеп көрбээн деп чугаалаза эмин эртпес боор.

Д. БЕГЗИ.

Эки организастаза чогуур

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң хойжулары хой санындан хөй дүк кыргын алыр талазы-биле социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш кыргылда ажылын чорудуп турар.

Баян-Кол аксында кыргылда пунктузунуң 15 хол, 10 электри хачылардыг кыргыкчылары боттарының аразында чарыштыг ажылдап турар. Кыргыкчылар Самдан-оол Биче-кыс, Шиидер Энжикпен, Оюн Сандый оларның бирээзи-ле хүнде 30—50 килограмм дүктү дужаан турар.

Ынчалза-даа Кара-Тал участогунда дүк кыргылдазынга белеткел багай болган. Ынчангаш мында кыргыттынган дүктү чадагай черде ажаан, складче төө каан турар. Шагаан-Арыгда районнуң белеткел конторазының ажылдакчылары бо колхозта дүктү чидириг чокка савалап алырынга дуза көргүссе чогуур.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Чонунга отчёду

САНТЬЯГО, (СЭТА). Чили солун «Сигло» Фидель Кастронуң Совет Эвилелинге бодунуң төөгүлүг чоруушкунунуң дугайында Гавананың радиозун болгаш телевидениезин дамчыштыр чугаазын «Фидель Кастро Совет Эвилелинге чоруп турганының дугайын бодунуң чонунга чугаалап тур» деп улуг үжүктер-биле бирги арынга парлаан.

Хөрөөн Ленин ордени болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын сылдызы» казстаан, Фидель Кастро, Совет Эвилелиниң улустары болгаш чазаның куба улуска көргүскен найыралчы чоруунуң дугайында бодунуң чугаазынга айыткан деп, солун бижип турар.

Совет Эвилелиниң ракеталыг техниказы болза, империалистиг лагерьден ооң шериг талазы-биле артык күштүүнүң үндезини дээрзин айыткан Фидель Кастронуң сөстерин солун онзалап аңгылаан.

Испан улуска деткимче

БЕРЛИН. (СЭТА). Июнь 7-ден 15-ке чедир чоруттунар, испан улус-биле дем каттыштырылгазының бүгү-делегей неделязынга холбаштыр, хостуг немец профэвилелдер каттыжышкынының эргелели медеглел парлап үндүрген, ында Испанияның фашистиг хоойлуларын солууру дээш, профэвилелчи болгаш демократчы хосталгаларны катап тургузары дээш, бүгү политиктиг хоругдаттырганнарны база өске чурттарже дезип чорутканнарны хостаары болгаш келдередири дээш испан улустуң чорудуп турар демиселинге ГДР-ниң ажылчын аңгызы митингилеринге болгаш хуралдарынга боттарының дем каттыштырылгазын көргүзеринче кыйгырып турар.

Франконуң фашистиг саттыныкчы чалчаларының талазындан кадыгдошкун террор турза-даа, демократияны катап тургузары дээш, тайбың дээш Испанияның улузунуң болгаш ажылчы чоннарының удурланышкыны өзүп база быжыгып турар дээрзин ол медеглелде шыйып демдеглээн. Астурияның дагжыларының болгаш чурттуң өске-даа районнарының ажылчы чоннарының удурланышкыннары чогум-на ону хереченлеп турар.

Португалияда тудуп хоругдаашкыннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Португалияның бүгү мөзүларын тудуп хоругдаашкынның чалгыы хөме алган деп, португали политиктиг хоругдаттырганнарга болгаш шөлүттүргеннерге келдерел дээш барыын-европа чурттарының конференциязын чыылдыр талазы-биле инициативчи комитеттиг медеглелинде чугаалап турар. Бүгү чуртта кайы-хамаанчок тудуп хоругдаар чорук тергиидээн. Чижээ, чоокта чаа, Лиссабонну «Тиволи» кинотеатрынга кино үндүрүп турда, залга политиктиг полиция хенертен кирип келгеш, бүгү көрүкчүлерни үжеп-чиидип, оларның документилерин хынаан турган.

Лиссабонга сан-хөө министерствозунуң улуг албан дужаалдыг дүжүмеди Эрнесто Косто Ромести тудуп хоругдаан. Найысылалда болгаш ооң чоок-кавызында черлерден 100 ажыг кижини тудуп хоругдаан. Ол ышкаш пароход өртээлиниң болгаш тудуг черлериниң дыка хөй санныг ажылчыннарын тудуп хоругдаан болуп турар.

Ындыг тудуп хоругдаашкыннарның соолунде ооң херечизи болуп турганнары кадыг-дошкуну-биле аажылап турар дээрзин ук медеглелде оон ыңай чугаалап турар. Чижээ, тутуруп хоругдаттырган инженер Ареос Фейонуң калайын аары-биле эттеп каапкан. Ол хөрөөжен, полиция оларның бажыңын үреп тургаш, кирип келгеннге удурланган. Ындыг шаажылалдарны соксадырын, тутуруп хоругдаттырганнары хостаарын болгаш Португалияга демократтыг хосталгаларны катап тургузарын чедип алыр талазы-биле базымнарны кылырыче француз хөй-ниитини кыйгырып тур бис деп, ук медеглелде чугаалап турар.

„СП-12“ АЖЫЛДАП ТУР

Арктиканың доштарының кырында база бир кызыл тук киискип үнген. Ол болза «Северный полюс-12» деп кажуп чоруур станцияның ажылдап эгелээни ол-дур. Поляриянның чажыттарының шинчээчилери эвээш санныг эрес-дидим кижилериң чурттап турар улуг дожунуң кырында хүн бүрүнүң изиг ажылы хайныгып турар. Эртемденнериң, инженерлериң, техниктериң чаңгыс эптиг коллективи, Соңгу Доштуг океанның далай агымын хайгаарап, ханызын хемчээп база агаар шарларын үндүрүп, агаар шимчээшкинин шинчилеп турарлар. Ооң ужуру болза: Совет Эвилелиниң девискээриниң улуг кезээниң агаар бойдузунуң «кухнязы» Арктика болгай.

Кадыг-дошкун климаттыг байдалдарга кижилериң чурттаарынга болгаш ажылдаарынга эргежок чугула бүгү-ле үүлдерни: щиттен кылган эптээр бажыңнарны, нарын эртем херекселдерин, одаар үүлдүң курлавырларын, аъш-чемни Поляриянның авиациязының ужудуучулары ында чедиргеннер. Совет шинчээчилериң кадыг берге ажылынга угаанныг приборлар, техникалар улуг дузаны көргүзүп турар. Автоматтыг боду бижиир херекселдер, янзы-бүрү хевириң хемчээкчилери, авторегистраторлар Арктиканың байдалдарын хүн-бүрү көргүзүп, ооң чажыттарын ажыдарынга дузалап турар.

«СП-12» станцияның кыштанчыларының эрес-дидим келир үезин хайгаарап турар бүгү совет кижилерге, Арктикада Совет Эвилелиниң Күрүне тугу көсүү.

ЧУРУКТА: Щиттен кылган эптээр бажыңнарның тудуу.

Фото П. ГАЛИННИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

СПАРТАКЧЫЛАРНЫҢ БАЗА БИР ЧЕДИИШКИНИ

Эрткен дыштаныр хүнде Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга хоорайның чиик атлетика талазы-биле маргылдаазы болуп эрткен. Орта найысылалдың «Буревестник», «Спартак» спорт эки-тура ниитилелдериниң болгаш Н шериг кезээниң чыынды командалары киришкен.

Маргылдаа хөрөөженнериниң 100 метрге чарыжы-биле эгелээн. Дистанцияның хемчээли биче-даа болза, борта маңнаарының техниказы-биле бүрүн чепсегленген, аваангыр капшагайлар тиилелгени чедип алыр дээрзи билдингир. Удаваанда ындыг шилиндектер билдинип келген: Т. Пахомова («Спартак») ол дистанцияны кымдан, даа дүрген — 14,4 секундада эрткеш, бирги черни ээлээн, А. Бочкарёва («Буревестник») ийиги черни алган.

Ол-ла хемчээлге эр улустан спартакчы В. Баклыков 11,3 секундада кээп, 100 метрге мурнунда тургустунган республика рекордун катаптаан. В. Хопров («Буревестник») оон 0,1 секундада озалдааш, ийиги черни алган.

200 метр чарышка хөрөөженнерден Т. Вострякова 31,1 секундада келгеш, бирги черни алган. Эр улустан ол хемчээлге база-ла В. Баклыков 23,1 секундада келгеш, бирги черни алган, а В. Хопров бо удаада аңаа 3 секунда ойнадыпкаш, ийиги черни ээлээн.

Ынчалза-даа В. Хопров 400 метр чарышка кымга-даа алыспайн барган — ооң көргүзүү 53,9 секунда болган. Аныяк чиик атлетчиниң бо чедиишкини болза республика рекордундан ажып турар. Оон 0,8 секунда озалдап келген Лутановтуң көргүзүү база-ла багай эвес.

800 метр — хөрөөженнериң эң узун дистанциязы. Аңаа Чернышева («Спартак») 2 мин 45,6 секундада келип, эң дээре көргүзүглүг болган. 1500 м чарышка Н шериг кезээниң спортчулары П. Сосков (4 м 31 сек. биле) Н. Якунин олар тиилээн.

Ядро идеринге хөрөөженнерден спартакчы Л. Фёдорова (8 м 68 см), эр улустан Кошкарев, Зуев олар эки көргүзүглерлиг болганнар. Диска октаарынга Г. Скурихина («Буревестник») — 29 м 60 см, Коломыслов — 33 м 51 см көргүзүглерлиг болуп, тиилекчи болгулаан.

Черниң бедиин ажа халыырынга спартакчы кыс Т. Вострякова көскү чедишкинни чедип алган: ол бирги шенелдеден-не 1 м 50 сантиметрни ажа халып, хоорайның чаа рекордун тургускан болгаш спорттуң 2-ги разрядының нормазын ажып турар көргүзүгүү чедип алган. Черниң узунун ажа халыырынга база-ла бо кыс кымдан-даа эки көргүзүглүг болган: 5 метр 03 см — ол дээрге харын-даа бо сезонда республикада эң дээре көргүзүг болуп чадавас. Бодап көрүүлерден — эр улустан черниң бедиин ажа халыырынга дээре көргүзүглүг болган Лутановтуу безин 1 м 70 см болган, а узунунга — В. Баклыков 6 м 48 см көргүзүгүү чедип алган-дыр, спортка ынак бо кыстың чедишкини оон-на илдең-дир.

Бо маргылдааның түңнелинде команда талазы-биле спартакчылар бирги черни алганнар. Оларга чиик атлетика талазы-биле хоорайның кубогун болгаш бирги чергениң дипломун тывыскан. Онза чедишкиннерлиг спортчуларга мактал бижиктерни тывыскылаан.

Июнь 9-та болган бо маргылдаага көзүлген четпестер дараазында катаптавас кылдыр, сагындырып каары артык эвес. Бир дугаарында организация талазы-биле черле мурнунда-ла тургулаан четпестер катаптавышаан. Чижээ, бо маргылдаалар 10 шакта эгелээр ужурлуг, а ону арай деп тургаш үүгле 11 шак ажып турда эгелээн, ынчан безин киржикчилер четче келбээн болган. «Динамо» болгаш «Урожай» спорт эки-тура ниитилелдериниң чаңгыс-даа кижи киришпээни кайгамчык. Чиик атлетиканың чамдык хевирлеринге хөрөөженнерден кириштирер кижилер тывылбайн барганы ооң уржуундан болган дизе чазыг болбас. Ол ышкаш сөөлгү үеде чамдык студент спортчулар белеткелге келбестеп турар апарганы багай уржуктарга чедирип турар, бо удаада олар команда талазы-биле үүгле үшкү черге дүшкен. Ам удавас болур республика маргылдааларына болгаш спартакиадага-даа мындыг белеткел чок чоруктар багай уржуктарга чедирип болур.

М. ДАМДЫН.

„Кызыл тудугжулар“ мурнап турар

Бут бөмбүүнүң талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаа үргүлчүлевишаан. Ында улуг улустуң 7 командазы болгаш бичии ооларның 6 командазы киржип турар. Маргылдааның даңзызында 9-9 санның «Кызыл тудугжулар» биле «Транспортчулар» мурнап турар.

Бо чазын бут бөмбүүнүң маргылдаазынга хоорайның хөй командалары киржип турар чорук спорттуң бо хевиринге казылчыларның сонуургалы өзүп турар дээрзиниң херечизи. Ындыг болза-даа ужуражышкыннарның шынары куду деңнелде. Республика типографиязының бут бөмбүүнчүлери мурнунда чылдардан тура-ла найысылалдың дээре командаларының санынга кирип келген. Оларның бо чылын ойнап турары боттарының мурнуку деңнелинге четпес. Чоокта чаа олар «Кызыл тудуг» командазынга улуг-тураланып тургаш уттурганын ынчаар үнелеевес аргажок.

Бир-тээ чедиишкиннер болгаш аштырыышкыннар дугайында чугаа чоруп турар болганда, спортчуларның техника, тактика болгаш быжыг туруш талазы-биле үлегерлиг чоруун көөр ужурлуг. Ооң чижээнге «Кызыл тудугнуң» командазының бо чылгы чедиишкинин айтыры черле нүзенчиг. Ук команда эртнен чылын безин бут бөмбүүнүң техниказының талазы-биле мергежили кошкан, хоорайның бүгү-ле командаларынга уттургулаан турган болгай. Амгы сан-түңнер-биле алырга безин (ам-даа ойнаваан командалары бар) ук команда үшкү черни аңаа чедип ап болур аргалыг апарган. Маргылдаа ам-даа үргүлчүлеп турар.

Ю. МЫЛЬНИКОВ, нол судья.

Тайбыңга удур сүлчээ

НАТО төвүлелинин Оттавага болган сессиязының түннелдеринге хамаарыштыр

Барыын таланың кол күрүнелери делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринин болгаш ядролуг чепсекти эңдере бүдүреринің оруунга база бир базымны кылган. Бо базым болза, делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээрин бергеделип, чепсеглениишкинни дүжүрер болгаш ядролуг чепсектің шенелделерин хоруур дугайында чугаалажышкыннарның оруунга чаа моондактарны тургузуп турар. НАТО деп агрессчи блоктуң төвүлелинің бо чылдың май 22—24-те Канаданың найысылалы Оттавага болуп эрткен эвлечиг сессиязының ажылының түңнелдери-биле таныжарга үстүнде айыткан ындыг түңнелдерни кылырынга чедирип келир-дир.

Чаагай сеткилдиг кижилер бо түңнелди херекте албайн, дүвүрээзин чокка арттырып каап ыдавас. Совет Эвилели болгаш социализмниң өске-даа чурттары ону херекте албайн барып ыдавас: тургустунып турар байдалды чаа өзү-биле көрүп, бодунуң политиказынга чогуур түңнелдери кылырынче ол чурттарны бо түңнел албадап турар.

Сессияның материалдары болгаш барыын таланың буржуаз парлалгазының бижээн үүлдери чүүнүң дугайын чугаалап турарыл? НАТО-нуң кежигүннери 15 чурттарның сессияга чыылган министрлери кол күжениишкиннерин үүү үвеге салганын билип алыр арганы Оттавага парлап үндүрген дыңнадыгның сески үүлүг берип турар. Ол дыңнадыгда бижээн: «Министрлер НАТО-нуң камгалал политиказын чугаалажып көрген болгаш НАТО-нуң Европада чепсектиг күштерининң дээди кол командылалынга шилчидип берген азы шилчидип бээр ужурлуг ядролуг күштерни тургузар сорулга-биле холбашкан хемчеглерни үүлдүг деп санаан». Дыңнадыгда ооң ыңай дугуруштунган тодаргай хемчеглерни санап турар, ооң иштинде «V» чергениң ядролуг англи бомбардировщиктерни болгаш «Поларис» ракеталар-биле чепсеглээн суг ишти-биле чоруур үш америк хемелерни НАТО-нуң командылалынга шилчидип бээр; НАТО-нуң Европада кол командылакчызының чаа оралакчызын томуйлаар болгаш аңаа «ядролуг айтырыгларны» дагзыр, «ядролуг айтырыгларны шиитпирлээринге» болгаш «оперативтиг планнаашкынны дүүштүүреринге» НАТО-нуң чурттарының офицерлерни кириштирер деп шиитпирни айыткан.

АКШ-тың, Англияның, Францияның болгаш Барыын Германияның албан медээлеринге чоок турар парлалгалары үүлдүг деп санаан дугуржулгаларның утка-шынарын улам ханы илередип турар. «Нью-Йорк таймс» солуннуң дыңнадып турарыбиле алырга, планнаан ядролуг күштериң составынга суг ишти-биле чоруур атомнуг үш америк хемелерден аңгыда, Англияның шериг-агаар күштериниң 180 чыгам стратегтиг бомбардировщиктери, 70 хыдыкчы-бомбардировщик самолёттары болгаш НАТО-нуң өске-даа 8 чурттарының (Барыын Германия, Франция, Канада, Италия, Бельгия, Турция, Голландия, Греция) хыдыкчы-бомбардировщиктериниң эскадрильдери кирген турар. Ядролуг согутта таварыштырар черлерни хуваарынга» киржир кылдыр үстүнде айыткан чурттардан харылзаа офицерлерин АКШ-тың стратегтиг ужар үүлүнүң командылалы туруп турар Омаха деп америк хоорайже чалаан дээрзин Рейтер агентилел дыңнадып турар.

Мынчангаш байдал билдингир-дир. Соңгу атлантика блогунда каттышкан капиталистиг делегейниң эң дайынзырак бөлүктери тайбыңныг херээнге эң аймылдыг планнарын херек кырынга боттандырып эгелээн. Олар ындыг планнарны сөөлгү каш чылдарның дургузунда кылын келген болгай. Чугаа болза ядролуг чепсектиг чурттарның санын херек кырынга көвүделир дугайында, хамыктың мурнунда, өжээн негээр дугайын бодап турар боин политиканың башкарыкчыларынга ол чепсекти бээр дугайында болуп турар. Бо бүгү ядролуг халаптың аймылын күштелдирбейн барып ыдавас. Чогум-на харын НАТО-нуң оттава сессиязының ужур-утказын шак-ла ынчаар үнелеп көөр ужурлуг.

От-биле ойнаарының сорук киниркчилери улустарны аймаарадып ыдавас. Хүлээп алдынган шиитпирлер «камгалал» шынарлыг болуп турар дээр янзы-биле Оттавага шуугап турганы ышкаш сагындырыышкыннар оларга дузалап ыдавас. Делегейниң дүшкүүрлүг оруун чавырылдырарынче болгаш тайбыңны быжыглаарынче угландырган Совет Эвилелиниң политиказы бүгү делегейге сураглыг болур чорукту четчири-биле чаалап алган. Ынчангаш аажок улуг тургузукчу күш-ажылды кылып турар күрүненің талазындан «дайын кыжаныының» дугайында бужар хоозун бодалдарга улустар бүзүреевес.

Бундесверге ядролуг чепсекти ажыы-биле тыпсырын белеткен турар кижилериң ак-сеткилдиинге бүзүрээр кандыг-даа барымдаалар улустарда чок. НАТО-нуң оттава сессиязының бодунуң мурнундагы төөгүзүү бар, ынчангаш хүлээп алдынган шиитпирлерни шын үнелеп көөрүнге херектиг оон кириҥкилериниң стратегтиг планнарының дугайы делегейге четчири-биле билдингир.

Оттавага ам хүлээп алган шиитпирлериң кол үүлдериң эрткен чылдың декабрьда Нассауга болган англи-америк ужуражышкынга ажылдап кылган турган. Ол үүлдериң утка-шынарының дугайын Совет чазак НАТО-нуң чурттарының чазактарынга апрель 8-те чоруткан нотазынга баш удур сагындырып турган. «Чугаа болза АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа күрүнелериниң бундесверге болгаш өске-даа чурттарның чепсектиг күштеринге ракета-ядролуг чепсекти ажыы-биле тыпсып бээр, термоядролуг дайынга белеткелдериниң хемчээлдерин улам калбартыр, күрүне-даа, география-даа талазы-биле кызыгаарларны билбес ракета-ядролуг чепсегениишкиннерни эңдере бүдүрерин өөскүдер дугайында болуп турар» — деп ол нотада бижээн. «Күжениишкиннерни кады салып тургаш, ракета-ядролуг чепсеглениишкиннерни эңдере бүдүрерин соксадыр» деп, НАТО-нуң чурттарының чазактарын ССРЭ кыйгырган. ССРЭ-ниң кыйгырыын олар дыңнаар-даа хөөн чок болганнар.

Чоокта чаа, Оттавага сессияның болурунуң мурнуида, Каттышкан Штаттар бо чурттарның чепсектиг күштерин «ядролуг дайынны чорударының аргаларынга» өөредир дугайында ийи талалыг дугуржулгаларны Барыын Германия, Франция, Канада, Италия, Турция, Бельгия, Голландия-биле чаган болгай. Ол дугуржулгалар «Поларис» деп ядролуг ракеталар-биле чепсегленген суг ишти-биле чоруур атомнуг хемелерни Чер Ортузу далайның районунга сайгара тургузар деп америк чазактың шиитпиринче сүндугуп турар. НАТО-нуң штабтары болза «херектің ужурун Чер Ортузу далайны атомнуг өлүмүүн кол чери, айыылдыг адаанажылганыг болгаш демиселдиң бир району болган турарынче аппар чыдарында» деп, Совет чазак айтып турган. Май 20-де нотазынга Совет чазак болза Чер Ортузу далайның бүгү районун ракета-ядролуг чепсектей хостуг зона кылдыр чарлаарын саналдаан. А НАТО-нуң күрүнелери аңаа үүү деп харылаанын? Олар ядролуг күштерин тургузарының планнарын Оттавага бадыткаан, Чер Ортузу далайже чорудар сугуг ишти-биле чоруур атомнуг хемелерни ол ядролуг күштериниң составынга киргеннер.

Чоокку келир үеде наточу стратегтериң кордаашкынары база-ла ханы чажыт эвес болуп турар. Оттавага хүлээп алган шиитпир болза, «америк специалистериң сөзү-биле үүгле ажыл-чорудуушкуйнуң эгези болуп турар» деп, Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң Вашингтонда корреспондентизи дыңнаткан. Кандыг ажыл-чорудуушкуйнуң? Бир эвес ам үеде колдуунда-ла агаарның ядролуг күштерин болуглээрин шиитпирлээн болза, «ийиги каттышкышкын болза «Поларис» деп ракеталар-биле чепсеглеген суг кыры-биле чоруур судноларны киржикчи чурттарның холушкак командылалы башкарар апаар» деп «Нью-Йорк таймс» солун бодунуң редакция үүлүнге бижээн. Моон алгаш көөрге, гитлержи шериг арсеналындан үлегерлеп, амгы үениң күштүг үрегдекчи чепсээ-биле чепсеглеген дээрбечи корабльдерни тургузар дээн бодалдың амыдыралга боттанылы чугаажок апаар-дыр.

Америк дайынзырактар боттарының бодап алган базымнарын Пентагонга ажылдап кылган «ийи пирамидаларның теориязынга» үндезилээш кылып турарлар. НАТО-нуң Европада кежигүннери АКШ-тың дузазы-биле боттарының «пирамидазын» — атомнуг күштерин тургузар ужурлуг, ооң «дээвири» НАТО-нуң Европада командылалы болур деп америк тайылырлакчы Рестон бижээн. Оон аңгыда Каттышкан Штаттар үүгле америк командылалга чзгыртыр бодунуң ийиги «пирамидазын» тургузар, Бо ийи командылал боттарының аразында кады ажылдажылганы НАТО-ну дамчыштыр чорудар, ынчалза-даа оларның кайызы-даа бодунуң хуузунда, атомнуг чепсектің чамының чазылдырар болгаш ядролуг дайынны «хуузунда» эгелээр эргени боттарында арттырып турар.

Рестонуң бижээни-биле алырга бо «теориялар» ындыг янзылыг-дыр. Бо чорук болза харыысалга чок элементилер ядролуг дайынны өөскүдүп болур деп үвени тодаргайы-биле херечилеп турары илдең-дир.

Совет Эвилелниң ядролуг күүзү эгиттинип болбас когаралды Каттышкан Штаттарга таварыштырып болур деп үвени Вашингтонуң политиктиг штаб-квартираларында миннип турар. ССРЭ-ге удур термоядролуг дайынны эгелээр болза оларның боттарынга айыылдыг. Ынчангаш ССРЭ-ге удур дайынче АКШ бодунуң Европада эвилелчилерин чыган турар. Америк болүктериниң бодалдарын улам тодаргайлаар болза мындыг. Барыын Европада НАТО-нуң киржикчилери чурттар ССРЭ-ге удур ядролуг дайынны эгелээр, ССРЭ аңаа харылап турда, АКШ бодунуң чаа күжү-биле халдаашкынны эгелээр.

Америк реакцияның лагериниде бо хүннерде айтырыгны ынчаар шиитпирлеп турар. Мында кижи кайгаар үүве чок — делегейниң бирги болгаш ийиги дайынларының чылдарында океан ындының дыка хөй көскү ажылдакчылары шакала ындыг стратегияга даянып турганнар. Ындыг хевирлиг бодалдар үндезини-биле хоралыг. Гитлерлиг Германияны Совет Эвилелинге удур дайынче чыган киирген политика ооң эгелекчилерин аштырыышкынга таварыштырганын, а улустарга бодап четпес айылды таварыштырганын сагындырары ажыктыг боор. Шериг техниказы сайзыраан амгы үеде ядролуг дайынның күткүкчүлеринге чайлаш чок буурааашкын база таваржыр. Чер аразы чеже-даа ырак болза, дайын күткүкчүлеринден чөптүг өжээн негеп алдынар. Совет улустуң болгаш оон өөнүктериниң тайбың күш-ажылының камгалалында ССРЭ-ниң болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа чурттарының күүлүг чепсектиг күштери туруп турар. Олар кандыг-даа агрессорга болгаш ооң эвилелчилеринге өлүмүүг согуушкунну бээринге белеңнер.

НАТО-ну ядро-биле чепсеглээриниң планнарын амыдыралга боттандырганы, Боннуң чагырыкчыларын кара-туразында салган чорук болза Соңгу атлантика блогунуң удуртур органнарынга бундесверниң генералдарының улам-на өзүп турар тергиидекчи чоруунга чедирип турар. 15 күрүнелериниң шериг блогунуң иштинге француз-барыын-герман милитаристиг альянсты тургускаш, Боннуң политиказының башкарыкчылары НАТО-нуң шериг машиназын боттарының эрге-ажыктарынга таварыштыр ажыглаарга оларга дузалыг чугула кол чепсекти холгаарлап аптывыс деп бодап турарлар. «Боин—Париж өзээн» керээ ёзугаар хевирлеп тургускананың соонда эрткен үениң дургузунда блоктуң өске киржикчилериниң, бирги ээлчегде АКШ-тың политиказы болза, Барыын чүктүң өске элээн хөй чурттарының чагырыкчы бөлүктеринге мюнхензиг хөөннериниң хандыдыкчы күштүг болурунга ынанган Рейннин стратегтери чазыг кылбаан деп үвени көргүзүп турар.

НАТО-да командылакчы кол черлерни Боин бодунга базым бүрүзүнде-ле улам быжыглап ап турар. Оттавага үндүрген шиитпирлерге дүүштүр бундесверниң генералдары НАТО-нуң атомнуг чепсээн чазылдырар мажыдан туттунып алган турар деп, барыын талакы чурттарның хайгааракчылары чугаалап турарлар. Ынчаныже оларга ол безин өөпеленчиг болган: ол мажыны олар боттарының эргезинге бүрүн кирип алыксап турарлар. НАТО-нуң садыг суднолары кылдыр чажыртынган болгаш «Поларистер»-биле чепсеглеген дээрбечи флодун тургузарының идепкейлиг талалакчылары харын олар бооп турар. Болдунар-ла хөй санныг суг ишти-биле атомнуг хемелерни НАТО-нуң контролюнга шилчидерин харын олар негеп турар. «Бир-тээ олар (Боннуң генералдары.— Ред.) атомнуг чепсекке негелделерин хүдээп көөр чорукту чедип алган төлөзде, олар боттарының контрольдаар чоруун улам-на улуу-биле негээр апаарлар. Бир дүжүп бериишкин өске дүжүп бериишкинни шынзыктырарынга ажыглаттынган турар» деп, Лондонуң «Дейли экспресс» солуну сагындырып турар.

Сагындырыг чогуур өйүнде болган. ГФР-ниң чазаның политиказының алыс утказынче көрүптерге-ле, аңаа кол үүл — аштырган дайын дээш өжээн негеп алыры болур деп үүгө тодаргай апаар. Ол сорулганы чедип алыр дээш, барыын-герман өжээргектер чүүү-даа үүлгедиптеринден далдаравайн турарлар. Барыын-герман кол штабка чоок «Франкфуртер альгемейненің» хайгааракчызы Вайнштейн шуут-ла эгениң чогуубиле мынчаар медеглеп турар: соңгуушкунну бир дугаар боон кажаннаа таварыштырбазының хүлээлгезин — бундесверниң «чөпшээрежиң шыдавазы» «саас-коя» чорук-тур. «Атом-биле чепсегленген европчулар (чедар соктурбаан гитлержи дайынзырактар.— Ред.) хеп-хенертен халдаар чорукту өжегээр болдурбазының стратегиязын барымдаалап, туттунуп туруп шыдавас». Ынчангаш, гитлержилерге таарышкан оор ёзу-биле халдаарының аргаларынга ынаныш — ракета-ядролуг чепсекти Вашингтонвун тутсуптар деп далажып турар кижилериниң сүзүүнүн демдээ ындыг-дыр.

Оттавага болган ужуражышкынның түңнелинде бүгү делегейниң мурнуна тургустунган боттуг үүл ындыг-дыр. Ондагайлыг уржуктар бооп болур байдал тургустунып турар. Ол байдалдар турда кандыг-даа онза чүве болбаан деп санаар чорук тайбыны үнелеп турар кижилерге чиигелде чок кенен чорук болур ийик. Тайбыны камгалаарының болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарының сорулгазы негеп турар ындыг түңнелдерни кылыры эргежок чугула.

Тайбыңга удур Оттава сүлчээзиниң алыс утказын чажырарын ораладашкаш, эрткен сессияның хөй-хөй киржикчилери, капиталистиг парлалганың хөй санныг органнары-биле бир дөмей, дүшкүүрлүг чорукту чымчадырының сорулгазынга, ядролуг шенелделерни соксадырынга болгаш чепсеглениишкинни дүжүреринге Совет Эвилели «сонуургалын чидирген» дээр үүл-биле хөй-ниитини бүзүредирин ораладжып турар. Ынчалза-даа фактыларны таныш билип алырын ораладжыр болза, ол фактылар көңгүс-ле сыр дедир үүлдү херечилеп турар.

Улустар аразының шыңгыы контролюнуң адаанга чепсеглениишкинни бүрүн болгаш бүгү-ниити дүжүреринче, ядролуг чепсекти шенээрин кезээ-мөңгезн-биле хоругдаарынче, маргылдаалыг айтырыгларны тайбың шиитпирлээринче Совет Эвилелиниң күзел-соруу быжыг болгаш өскерлиш чок болуп турар. Ол күзел-сорук сөөлгү хүннерде кады кылдынган совет-куба медеглелде болгаш Совет чазактың баштыкы Н. С. Хрущевтуң совет-куба найыралга холбаштырган митингиге кылган чугаазында база катап байырлыы-биле бадыткаттынган. «Марксистер-ленинчилер болза аңгы-аңгы социал-тургузуглуг чурттарның аразында харылзаажылгаларының карачаңгыс шын принциви тайбың кожахелбээ догуинаашкын болур — деп Н. С. Хрущев онзалап демдеглээн.— Биске Ленинниң чагааны ол политиканы бистер бодувустун даштыкы политиктиг кол шугумувус деп санап келген болгаш санап турар бис».

Бир талазында, чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында Женева чугаалажышкыннарында киржип турар, а өске талазында, айыылдыг чаа планнарны боттандырарын дүргеледип, эңдере чепсеглениишкинни күштелдирип турар барыын талакы күрүнелерни ап көөргө, оларның солагай талакы холунуң кылын турар үүлүн оң талакы холу билбейн турар деп бодаары берге. Чепсеглениишкинни дүжүрер дугайында чугаалажышкыннарга киржип, Женевада бооп турар хуралдарга «Барыын чүктүң тайбыңга ынакшылдыының» болгаш «Совет Эвилелиниң кара сагыштыының» дугайында темага калбак угуулгаларны үндүрүп турар НАТО чурттарының төлөлекчилери боттарының чазактарының канцелярияларында ажылдап кылдыын турар авантюристиг шериг планнарының дугайын эки билирлер. Олар делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналын мегелээринге сагыштыы-биле киржип турарлар бе, ынчаш? Кариб далайның районунда байдал-биле холбаштыр Оттава сүлчээзиниң киржикчилериниң ыят чок «дүвүрээзини» азы Лаоста сөөлгү болуушкыннарга хамаарыштыр оларның түңнел дыңнадында бижиттинген «сагыш аарышкыны» чүү чедип алыр боор! Ол медеглелдерни дүшкүүрлүг чорукту нептередип, бүгү-делегейге айыылдыг өнчүк-чөңгээлерни организастап турар кижилериң талазындан кедергей ыят чок чорук дээрзинден өскээр үнелеп болбас.

Совет чазак тайбың кожа-хелбээ догуинаашкынның принцивинге быжыы-биле бүзүреп, ону бодунуң политиказына чайгылыш чок барымдаалап турар. Улустар аразында шиитпирлеттинмээн бүгү айтырыгларын ол принципке үндезилеп шиитпирлээринге ол белен. Ынчалза-даа НАТО-нуң кежигүннери чурттарның херек кырында тайбыңга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга удур айыылдыг сүлчээ бооп турар ындыг үүлгедиишкиннерин Совет Эвилели эскербейн эртип ыдавас.

ХАЙГААРАКЧЫ.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Пассажирлерниң кичээнгейинге

Кызылдың пассажир АТК-зы Абакан-биле Москва аразынга чоруур № 20 дүрген поездинин билеттерин садып эгелээн. Ынчангаш Кызылдан Москва чедер дээн хамаатылар ук поездинің билединн Кызылдың автовокзалындан садып алыр. Совет Эвилелиниң оон өске черлериче чоруурун күзээн пассажирлер автовокзалдың кассазынга броньу (быжыглап арттырарының чагыы) чагыдып алыр болгаш ол бронь ёзугаар поезд билединн Абаканның вокзалындан садып алыр.

Дүрген чоруур № 20 поезд понедельник, среда, пятница хүннерде Абакан станциязындан үүнүп турар. Поезд чоруурунга чедир он хонук бурунгаар билеттерни садыл эгелээр болгаш оң станциядан үнериңге чедир бир хонук арткан турда билетти садарын соксадыр. Ол ышкаш броньу бээрі поезд чоруугуже ийи хонук бурунгаар соксаар.

Бистің республиканың ном магазиннериндe болгаш кедээ магазиннерде «Ырлажыылы» деп аттыг, тыва дыл кырында ырлар чыындызын садып турар. Ол номну республиканың ном үндүрер чери 1959 чылда үндүрген. Өртээ 0-80 көпеен.

«Ырлажыылы» деп ырлар чыындызында тыва композиторларның ырлары, улустуң шаандагы болгаш амгы ырлары бар. Ол ышкаш Совет композиторларның билдингир ырларының тыва дылда очулгазы кирген.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Айболит эмчи» 10, 12, «Гусар балладазы» 2, Мен, кырган-авам, Илико болгаш Илларион» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арыг-чаагай сеткилдиг» 11.15, 1.15, 3.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Баббета дайынче чоруп тур» 2.30, 6.30, «Куда сөөлүнде» 4.30, 8.30, шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүс акша өрнунга» 1.15, «Заречная кудумчузунда час» 3.15, 9.15, «Стакан суг» 5.15, 7.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Оптуг кижилер» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 35-24, пропаганда килдизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, кедээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниг 21-27, улетпур, транспорт база килдистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

ТС—00626. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы